

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу

Дипломна робота магістра

на тему:

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СВАТІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Виконав: студент 5-го курсу, група УТ-51,
спеціальність 8.14010301 – туризмознавство
Гречаник К.В.

Керівник: к.е.н., доцент Грицак Ю.П.

Рецензент: к.г.н., доцент Кулешова Г.О.

Харків – 2013 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження туристичних ресурсів та туристичної діяльності	5
1.1. Складові елементи туристичного потенціалу території	5
1.2. Показники для оцінки туристичного потенціалу	20
1.3. Види оцінки туристичного потенціалу території	24
Розділ 2. Туристичний потенціал Сватівського району	29
2.1. Загальні відомості про район	29
2.2. Оцінка природних рекреаційних ресурсів району	33
2.3. Оцінка історико-культурних та інфраструктурних ресурсів	38
2.4. Туристичний паспорт району	43
Розділ 3. Можливості розвитку туристичної діяльності в Сватівському районі	52
3.1. Визнання значення туризму в владними структурами	52
3.2. Стратегія розвитку туризму в районі	57
3.3. Оцінка обсягу туристичного потоку	62
3.4. Організація місцевих туристичних маршрутів	65
3.5. Створення туристичного Інтернет-сайту	70
Розділ 4. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	74
Висновки	86
Список використаних джерел	91

ВСТУП

Як свідчить світовий досвід, рекреаційне господарство, зокрема туризм, суттєво впливає на соціально-економічний розвиток областей, а залучення інвестицій для забезпечення рекреаційного облаштування території – на приріст виробництва не лише в індустрії відпочинку і оздоровлення, але й інших галузях.

Донедавна питанням оптимізації розміщення закладів рекреаційного комплексу приділялася недостатня увага. Це призвело до недооцінки соціально-економічних можливостей областей і районів, відставання і занепаду матеріально-технічної бази рекреаційних установ, погіршення екологічного стану навколишнього середовища.

Аналіз та оцінка туристичного потенціалу регіонів України надзвичайно важлива в наш час. Точна оцінка потенціалу та його правильне використання може суттєво вплинути на розвиток територій, сприяти підвищенню їхнього іміджу і привабливості, успішно витримати конкуренцію серед регіонів за приток туристів.

Стратегічною місією розвитку сільського туризму є комплексний соціально-економічний розвиток сільських територій, боротьба з бідністю, вирішенню основних соціальних проблем сіла, а також формування комплексного туристичного продукту.

Об'єктом дослідження в нашої роботі є Сватівський район Луганської області – типовий депресивний сільськогосподарський район зі складними соціально-економічними проблемами, високим безробіттям.

Предметом дослідження є стан туристичної діяльності в районі, яка на даний час фактично не відповідає сучасним вимогам і очікуванням, тобто практично відсутня.

Метою дослідження є оцінка можливостей подальшого розвитку в районі туристичної діяльності, яка на сьогодні там практично відсутня.

Відповідно до поставленої мети нами вирішувались наступні завдання:

- оволодіти методами дослідження й оцінювання туристичного потенціалу і туристичної діяльності;
- зібрати і проаналізувати дані про туристсько-рекреаційні ресурси Сватівського району та туристичну діяльність в ньому;
- надати наукову оцінку стану туристичного потенціалу досліджуваного об'єкта;
- сформулювати стратегію подальшого розвитку туристичної діяльності у Сватівському районі
- скласти конкретні пропозиції щодо підвищення та покращення стану туристичної роботи у районі.

Методологічною базою дослідження служать конструктивні роботи Бейдика О.О., Кифяк В.Ф., Кравціва В.С., Стафійчука В.І., Фоменко Н.В. та інших вчених.

Інформаційною базою є матеріали Державного комітету статистики України, Управління культури і туризму Луганської обласної державної адміністрації, науково-методичні й інформаційні публікації, дані з мережі Інтернет.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків; містить 95 сторінок тексту, 16 таблиць, карти, список джерел із 75 найменувань літератури та електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ТА ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Складові елементи туристичного потенціалу території

Сучасний туризм неможливий без урахування особливостей розміщення цих ресурсів і їх якості. Унаслідок свого бурхливого зростання туризм в Україні став об'єктом наукового дослідження, в якому вивченню туристських ресурсів належить важливе місце.

Туристичні ресурси – природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, що включають об'єкти туристського показу, а також інші об'єкти, здатні задовольняти духовні і інші потреби туристів, сприяти підтримці їх життєдіяльності, відновленню і розвитку їх фізичних сил. Ці об'єкти складають або можуть скласти основу туристичного продукту [29].

Там, де немає яких-небудь туристських ресурсів, туризм не може бути в принципі. Окремі туристичні ресурси припускають лише туризм в обмежених масштабах, оскільки в даному випадку відвідини об'єктів туристського інтересу можуть бути пов'язане з небезпекою для життя людини, або цей інтерес має короткочасний ресурс за якими-небудь показниками, найчастіше тимчасовим. Деякі ресурси і об'єкти набувають статусу національного символу або святині і тоді до них спрямовується невичерпний потік поклонників.

На формування, територіальну організацію і географічний розподіл туристських потоків і маршрутів впливають ряд передумов, умов і чинників. Наявність сприятливих чинників приводить до лідерства окремих регіонів в туризмі, і, навпаки, небажані чинники знижують туристський потік. При аналізі ситуації в цілях об'єктивної оцінки слідує якомога більш повно встановити їх номенклатуру для конкретного сегменту ринку. Основні чинники, що впливають на розвиток туризму, можна розділити на дві групи: статичні і динамічні.

Статичні чинники мають незмінне в часі значення. До цієї групи входять природнокліматичні, географічні, культурно-історичні чинники. Саме вони і

визначають в першу чергу привабливість місць відпочинку. Не випадково південні регіони з теплим кліматом мають позитивне сальдо по статті «туризм/поїздки», тоді як у всіх північних країнах, будь то Росія або багата Скандинавія, сальдо негативне. Історико-культурні ресурси набувають всього більшого значення із зростанням рівня освіти і пізнавальної потреби людей. У розвитку туризму істотну роль грає також ресурсний чинник. Наявність цінних, а нерідко унікальних природних і антропогенних рекреаційних ресурсів дозволяє освоювати район для міжнародного туризму [5].

Природні і культурно-історичні умови підвищеної привабливості і комфортності є ресурсною основою для організації територіально-рекреаційних систем міжнародного класу. При всій важливості об'єктів історії і культури в рекреаційно-ресурсній складовій, природні умови і ресурси займають переважające місце, будучи однієї з основних матеріальних передумов сучасної рекреації. Своєрідність соціально-економічних чинників і конкретні природні умови формують «туристську спеціалізацію» окремих туристських районів.

Природні рекреаційні ресурси – це природні тіла, явища, процеси або окремі елементи рельєфу, які виявляються на певній площі протягом певного часу і які можуть бути використані для цілей рекреації і туризму. До них відносять: клімат, водні ресурси, мінеральні джерела і лікувальні грязі, рельєф, печери, рослинний і тваринний мир, природні пам'ятники і заповідники, живописні ландшафти, унікальні природні об'єкти та інші

Природні рекреаційні ресурси є комплексом фізичних, біологічних і енергоінформаційних елементів і сил природи, які використовуються в процесі відновлення і розвитку фізичних і духовних сил людини, його працездатності і здоров'я. Природно-рекреаційні ресурси – об'єкти і явища природи, які можна використовувати в цілях відпочинку, туризму і лікування. Як видно з визначення, цей вид ресурсів виділяється не по особливостях походження, а по характеру використання. Практично всі природні ресурси володіють рекреаційним і туристським потенціалом, але ступінь його використання різний і залежить від рекреаційного попиту і спеціалізації регіону [5].

Природні туристичні ресурси в цій роботі будуть розглядатися по таким групам: 1. Клімат; 2. Води; 3. Гідромінеральні ресурси; 4. Ландшафти.

Першим з чинників природно-рекреаційного потенціалу розглядається *клімат*. Під кліматом розуміють багаторічний режим погоди, властивий для даної місцевості. Його дія на людину може виявлятися через конкретну погоду, під якою розуміється комплекс взаємозв'язаних і взаємообумовлених метеорологічних явищ (перебування нижнього шару тропосфери зараз на певній території).

Клімат є одним з провідних ресурсів, від якого залишить просторова організація відпочинку. При оцінці клімату як рекреаційного ресурсу необхідно виявити ступінь його сприятливої дії на здоров'я людини. Значення кліматичних ресурсів велике як при організації санаторно-курортного лікування, так і при організації всіх інших видів рекреаційної діяльності. Клімат надає як позитивна, так і негативна дія на організм людини. Позитивна дія зазвичай використовується в рекреаційній діяльності для організації кліматолікування. Від негативних чинників потрібний захист у вигляді кліматопротекції. Кліматологи і курортологи при оцінці клімату велике значення надають не тільки фізичним сторонам погоди, але і її емоційному фону [31]

Другим чинником є *води*. До водних об'єктів, що представляють інтерес для рекреаційної діяльності, відносяться моря, великі і малі річки, озера, штучні водоймища від крупних водосховищ, побудованих на річках, до ставків, заповнених водою кар'єрів. Водні ресурси оцінюються пофакторно і інтегральний. При цьому оцінюється залежно від характеру рекреаційної діяльності, в якій використовується: пляжно-купальний відпочинок (для лікувально-оздоровчих цілей) і різні види водного туризму, оцінюється придатність для питного водопостачання туристів [28].

Третій чинник природно-рекреаційного потенціалу, який ми розглянемо – *гідромінеральні ресурси*. Вони є одним з основних природних лікувальних чинників, використовуваних в санаторно-курортній практиці. До них відносяться мінеральні води і лікувальні грязі.

Мінеральні води – це складні розчини, в яких компоненти знаходяться у вигляді іонів, недиссоційованих (незв'язаних) молекул, колоїдних частинок (дрібно роздроблених, змішаних в розчині) і розподілених газів. Їх хімічний склад точно відомий, проте штучно підібраний склад тієї ж самої води нерівноцінний природному. Мінеральні води містять все ті ж речовини, які присутні в людському організмі, і їх цілюща дія полягає у відновленні порушеної рівноваги.

Мінеральні води, це розчинені солі, вони складаються з іонів, катіонів аніонів. Серед них виділяють:

- а) по переважаючому аніону: натрієві, кальцієві, магнієві;
- б) за змістом газів: сульфідні, вуглекислі, радонові;
- г) за змістом біологічно активних мікрокомпонентів: залізисті, мишьякоутримуючі, йодо-бромні.

Лікувальні ванни призначаються при захворюваннях серцево-судинної і нервової систем, опорно-рухового апарату, ендокринної системи, шкіри, гінекологічних і ін. [42].

Четвертий чинник – *ландшафти*. В цій групі ми розглядаємо різноманітність ландшафтів, можливість їх використання у туризмі, їх привабливість для туристів. Також у цій групі ми оцінюємо природні території, що охороняються, – ділянки землі, водної поверхні і повітряного простору над ними, де розташовуються природні комплекси і об'єкти, які мають особливе природоохоронне, наукове, культурне, естетичне, рекреаційне і оздоровче значення, які вилучені вирішеннями органів державної влади повністю або частково з господарського використання і для яких встановлений режим особливої охорони.

До природних територій, що особливо охороняються, відносяться: природні заповідники, пам'ятники природи, заповідні ділянки лісу, національні парки, заповідники. Основне призначення цих територій – охорона цінних природних об'єктів: ботанічних, зоологічних, гідрологічних, геологічних, комплексних, ландшафтних [28].

Природні туристичні ресурси включають такі об'єкти і явища, які характеризуються наступними показниками (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Кількісні та якісні показники природних туристських ресурсів

Ресурс	Показник	Одиниця виміру
Клімат	1. Середня температура січня	°С
	2. Середня температура липня	днів
	3. Вегетаційний період, днів	°С
	4. Абсолютний максимум температур	°С
	5. Абсолютний мінімум температур	°С
	6. Кількість опадів	мм
	7. Висота снігового покриву	мм
	8. Загальна сприятливості кліматичних умов для туризму	балів
Води	1. Кількість рік (з довжиною більше 10 км)	одиниць
	2. Загальна довжина рік, в т.ч. суднохідних	км
	3. Кількість великих озер	одиниць
	4. Середня швидкість течії	км/с
	5. Середня глибина рік	м
Гідромінеральні ресурси	Кількість мінеральних родовищ	одиниць
Ландшафти	1. Площа лісів	га
	2. Площа с/х територій	га
	3. Площа територій, що охороняються	га
	4. Кількість природних парків та заповідників	одиниць
	5. Кількість ботанічних та зоологічних садів	одиниць
	6. Естетичність ландшафтів	одиниць

Складено автором за матеріалами: [40]

Історико-культурні туристичні ресурси – це пам'ятки історії і культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності. До їх складу входять пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, етнографічні пам'ятки і пам'ятки народної творчості, музеї.

Досвід багатьох країн світу засвідчує, що історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на туристичні ресурси і впливати на отримання значних доходів.. Пам'ятки історії та культури у багатьох країнах узяті під охорону, добре впорядковані і постійно реставруються, що дозволяє вміло використовувати їх на ринку туристичних послуг.

У нашій державі історико-культурні об'єкти практично не оцінені як туристичні ресурси, більшість визначних пам'яток не включена у туристичні маршрути, що приводить до їх використання в обмежених масштабах. Все це відчутно впливає на вітчизняний туристичний бізнес, який, за прикладом зарубіжних країн, при належній рекламі може давати значний економічний і соціальний ефект [17].

Аналіз культурно-історичного потенціалу проводиться за двома складовими: 1) пам'ятки історії та культури; 2) заклади культури. Вони характеризуються наступними показниками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Показники культурно-історичних туристських ресурсів

Найменування	Показник	Одиниця виміру
Пам'ятки історії та культури	1. Кількість пам'яток історії	одиниць
	2. Кількість пам'яток архітектури	одиниць
	3. Кількість пам'яток археології	одиниць
	4. Кількість пам'яток, одиниць монументального мистецтва	одиниць
	5. Кількість тематичних парків	одиниць
Заклади культури	1. Кількість музеїв	одиниць
	2. Кількість бібліотек	одиниць
	3. Кількість театрів	одиниць
	4. Кількість кінотеатрів	одиниць
	5. Кількість виставок, ярмарок	одиниць

Складено автором за матеріалами: [40]

Під **інфраструктурою** туризму розуміється комплекс споруд, інженерних і комунікаційних мереж, зокрема телекомунікаційного зв'язку, дорогий, суміжних індустрії туризму підприємств, що забезпечують нормальний до-

ступ туристів до туристських ресурсів і їх належне використання в цілях туризму, забезпечення життєдіяльності підприємств індустрії туризму і власне туристів. Це – і автомобільні і залізні дороги, вокзали і термінали, системи регулювання дорожнього, повітряного, річкового і морського руху, системи теплопостачання, електричні і телефонні мережі і інше.

Виходячи з цих передумов, туристська інфраструктура – сукупність готелів і інших засобів розміщення, засобів транспорту, об'єктів громадського харчування, об'єктів і засобів розваги, об'єктів пізнавального, лікувального, оздоровчого, спортивного, релігійно-культового, ділового і іншого призначення, організацій, здійснюючих туроператорську і турагентську діяльність, організацій тих, що надають туристсько-екскурсійні послуги і послуги гідів-перекладачів [17].

Отже ми бачимо, що інфраструктура туризму дуже включає в себе велику кількість різноманітних груп підприємств. Тому аналіз має проводитися по всім цим підприємствам, оскільки не може існувати, наприклад, готельне господарство без сфери харчування.

Ми будемо розглядати інфраструктури за такими показниками: 1. Готельна галузь; 2. Галузь харчування; 3. Транспортна сфера; 4. Туристичні агентства; 5. Інформаційна сфера; 6. Сфера розваг.

Готельна галузь. Найбільш важлива галузь туризму є готельна. Туризм неможливий за відсутності засобів розміщення туристів. Це непорушна і жорстка вимога економіки будь-якого туристського регіону або центру, спраглою твердих і великих доходів від прийому туристів і експлуатації своїх туристських ресурсів – природних, історичних і соціально-культурних об'єктів.

Засоби і системи розміщення – основні засоби – будівлі різних типів і видів, пристосовані спеціально для прийому і організації ночівлі тимчасових відвідувачів з різним рівнем сервісу. У хорошому готелі для туриста зроблять всі, зрозуміло за плату, адекватну класності готелю і сезону.

Кількість ліжок в готельній сфері – найголовніший показник, використовуваний для оцінки потенціалу туристського центру або регіону для прийому

туристів. До того ж скрізь без виключення має місце чітка реєстрація всіх гостей, що прибувають або виїжджають, тобто облік.

Індустрія гостинності – це щонайпотужніша система господарства регіону або туристського центру і важлива прибуткова складова економіки туристичного регіону. Індустрію гостинності в часті розміщення складають різні засоби колективного і індивідуального розміщення: готелі, готелі, пансіони, алькасари, парадори, мотелі, молодіжні хостели і гуртожитки, апартаменти, туристичні хутори, дачі, сільські будиночки, а також приватний сектор, що бере активну участь в розміщенні туристів.

Готелі – головний класичний тип підприємств розміщення туристів. Готелі надають перелік обов’язкових послуг: прибирання номера, щоденну заправку ліжок і прибирання санітарного вузла, а також обширну номенклатуру додаткових послуг. Залежно від особливостей управління готелю можуть бути відособленими підприємствами або утворювати готельні ланцюги. Під ланцюгом мається на увазі група підприємств, що здійснюють колективний бізнес і що знаходяться під безпосереднім контролем керівництва ланцюга [17].

Індустрія харчування. Харчування – природна і, в загальному випадку, щоденна потреба будь-якої людини. Так вже він влаштований за природою. Окрім задоволення звичайної і невід’ємної потреби, харчування в туризмі розглядається і як важливий елемент розваг і пізнання місцевої культури, зокрема національному і місцевому гастроному. Національна кухня являє собою важливий елемент культури народу, несе чіткі відмінні риси, заснована на особливих місцевих продуктах харчування і представляє елемент пізнання і спосіб отримання задоволення.

Система громадського харчування утворюється ресторанами різної класності, барами, кафе і їдальнями, пунктами швидкого харчування і самообслуговування, що задовольняють потреби відвідувачів і місцевих жителів. Вид харчування завжди указується у складі замовлених туристських послуг: сніданок, напівпансіон, повний пансіон.

Харчування різних народів і навіть місцевостей має своєрідні, часто привабливі, особливості. Крім того, добре пригостити бажаного гостя – приємна традиція, властива практично всім народам. Для багатьох туристів національна кухня є вельми цікавим елементом програми туру. Є і спеціальні тури для гурманів, основу яких складають систематизовані відвідини різних ресторанів національної кухні, вивчення принципів і вишукувань гастронома і приготування особливих блюд, дегустація продуктів, відвідини винних, пивоварних і ковбасних заводів та інше [17].

Транспортна інфраструктура туризму. Транспортне обслуговування туристів – одна з складових частин індустрії туризму. Транспортна інфраструктура туризму – транспортні організації, що займаються туристськими перевезеннями. Система перевезень, виключаючи піше переміщення туристів, визначається рівнем технічного прогресу і стабільно формується на основі використання тварин (слонів, верблюдів, коней, ослів, собак), наземних механічних засобів пересування (велосипед, автомобіль, автобус, залізниця), повітряних засобів пересування, водних (човни, плоти, річкові і морські навідні і підводні судна).

Основна частка в загальній структурі транспортних послуг належить авіаційному транспорту. Найбільша кількість туристів, особливо мандрівних на дальні відстані, користується послугами авіації. При цьому літак можна, фігурально виражаючись, назвати транспортом індивідуалів. Найбільш масові потоки туристів, мандрівних з курортною, діловою, розважальною, пізнавальною цілями, складають індивідуальні туристи. І саме вони найчастіше користуються авіаційним транспортом.

Автомобільний транспорт можна з повним правом назвати транспортом загального застосування, оскільки він використовується повсюдно: від трансферів і екскурсій, внутрішньомаршрутних перевезень автобусами до оренди малолітражних автомобілів туристами для особистого користування на відпочинку. Автобуси і автомобілі транспорт місцевого і внутрішньорегіонального значення. Особливою популярністю користуються автобусні екску-

рсійно-пізнавальні тури з відвідинами декількох міст і визначних місць. Для туристів зручно, що вони можуть роз'їжджати по маршруту і в межах міста на своєму транспорті. Правда, з парковкою виникають труднощі в багатьох містах Європи і Росії.

Головний конкурент автобусів в групових перевезеннях – залізниця. В межах нашої країни вона має деякий пріоритет і перед авіаційними перевезеннями. Перевагою залізничних перевезень є також нижчі тарифи і (у зарубіжних країнах) розгалужена система знижок, проїзних квитків і т. п., що дозволяють подорожувати по значно нижчих цінах. Проте ні автобусні, ні залізничні перевезення не конкурують з авіацією на дальніх відстанях.

Водний транспорт, річковий і морський самі по собі вже викликають образ туристського – круїзного обслуговування і використовуються в туризмі достатньо активно. Водні подорожі мають ряд як переваг, так і недоліків в порівнянні з іншими видами транспорту. Найбільш значущими перевагами є високий рівень комфорту, великий об'єм одноразового завантаження, можливості реалізації різних видів і цілей туризму (пізнавальний, бізнес-туризм, учбовий, шоп-туризм і ін.), повноцінного відпочинку, повний комплекс життєзабезпечення. Основними недоліками можна назвати невисоку швидкість пересування транспортних засобів, високі тарифи, обмеження мобільності, а часто і схильність частини людей «морської хвороби» на морських круїзах.

Перевізники розділяються на основних і допоміжних, згідно етапам робіт, їх місцю у складі туристського продукту. По етапах робіт виділяють:

- трансфер, найчастіше автобус, доставка туристів до основного перевізника в місці відправлення, доставка туристів в готель від терміналу аеропорту, вокзалу і аналогічні операції на шляху повернення туристів на батьківщину;
- перевезення туристів на далеку відстань до місця призначення;
- перевезення на автобусних або залізничних турах по маршруту, де етап перевезення є невід'ємним елементом туру, а засіб перевезення є найчастіше місцем ночівлі, сюди слід віднести і круїзні маршрути;

- перевезення на екскурсійних маршрутах (по місту, в тематичних парках тощо);
- вантажні перевезення для шопинг-турів.

Розвиток туризму багато в чому пов'язаний з розвитком транспорту, з появою комфортабельніших, більш швидкісних і безпечніших засобів пересування [17].

Туристичні агентства. Інфраструктура туроперейтинга представлена організаторами туризму, до яких відносяться два види підприємств сфери туризму: туроператор і турагент.

Туроператор – юридичне або індивідуальний підприємець, що здійснює на підставі ліцензії діяльність по формуванню, просуванню і реалізації туристського продукту. Туроператор несе відповідальність за виконання туристського продукту перед споживачем і на практиці здійснює контроль і оперативний супровід туристського продукту. Відповідальність туроператора перед споживачем передбачає певні гарантії туроператора (гарантію банку під депозит певної суми коштів або інше забезпечення, страхування професійної відповідальності, якщо таке можливе по законах ліцензування). Туроператори виконують провідну роль в туризмі, оскільки саме вони пакетують різні послуги.

Турагент – це: 1) Юридична особа або індивідуальний підприємець, що здійснює на підставі ліцензії діяльність по просуванню і реалізації турпродукта; 2) Туристська фірма, що набуває турів, розроблених туроператором, випускає на ці тури путівки і реалізовує їх споживачеві. При цьому турагент додає до придбаного туру вартість проїзду туристів від місця формування групи до першого на маршруті пункту розміщення і від останнього на маршруті пункту розміщення назад.

Турагенти виконують дві головні функції. Основний напрям їх діяльності полягає в наданні інформаційних послуг. Турагенти інформують потенційних покупців про туристичні райони, розклад руху транспорту, варіанти розміщення, розцінках, що діють, і допомагають зробити зразковий кошторис

витрат на подорож. Робота в прямому контакті з клієнтами, бесіди і консультації, а також підборка і відробіток довідкових матеріалів дуже трудомісткі і займають половину всіх витрат часу і більш. Друга функція турагента – збут туристських послуг, що надаються перевізниками, об'єктами громадського харчування, засобами розміщення і іншими підприємствами індустрії туризму. Вона укладає різні посередницькі операції: реалізація квитків на всі види транспорту, бронювання місць в готелях і в іншій базі розміщення, замовлення екскурсій, оформлення виїзних документів, страхування туристів, обмін валюти і так далі. Окрім окремих туристських послуг, турагент реалізує повні, комплексні їх пакети – тури [15].

Інформаційна інфраструктура. Інформаційна інфраструктура – системи бронювання і резервування місць, інформаційні і рекламні служби. Інформаційні послуги необхідні як туристам, так і організаторам туризму.

Велике значення мають сучасні електронні засоби інформації, зокрема мережа Інтернет, в якій багато сайтів пропонують користувачам детальний опис туристських центрів, туристських послуг, пам'яток і навіть віртуальні подорожі, у тому числі по електронних музейних експозиціях. По мережі Інтернет можна не лише вибрати собі подорож і туристське агентство, але і забронювати туристську поїздку, квитки на перевезення, здійснити платіж за послуги.

Організатори туризму також користуються великим спектром інформаційних послуг, вивчаючи спеціальні путівники при формуванні туристського продукту [15].

Сфера розваг. Розваги, активні і пасивні, організовані і самодіяльні, – неодмінний елемент, прямо або опосередковано що входить в тур, і залежить від спрямованості і виду подорожі і схильностей самих туристів. Перелік розумних видів розваг туристів залежить від національності туриста і його традицій і способу життя, але є загальні види розваги, що легко сприймаються будь-якими групами туристів.

Таблиця 1.3

Загальні показники туристичної інфраструктури

Галузь	Показники	Одиниці виміру
Готельна сфера	1. Кількість готелів та інших місць тимчасового проживання	одиниць
	2. Кількість номерів готелів	одиниць
	3. Загальна площа номерів готельного фонду	м ²
	3. Кількість дитячих спортивних та оздоровчих таборів	одиниць
	4. Кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням	одиниць
	5. Кількість будинків і пансіонатів відпочинку	одиниць
	6. Кількість баз та інших закладів відпочинку	одиниць
Галузь харчування	1. Кількість підприємств індустрії харчування	одиниць
	2. Наявність підприємств харчування, які надають блюда інших держав	балів
Транспортна сфера	1. Кількість аеропортів в області	одиниць
	2. Можливість оренди літаків або гелікоптерів	так чи ні
	3. Довжина автомобільних трас	км
	4. Якість автомобільних доріг	балів
	5. Довжина залізничних шляхів	км
	6. Якість залізничної інфраструктури	балів
	7. Кількість морських портів	одиниць
Туристичні агентства	1. Кількість тур агентів та тур агентів	одиниць
	2. Середня кількість працівників	чоловік
Інформаційна сфера	1. Доступність Інтернету	балів
	2. Доступність інформації по туризму на території	балів
	3. Надійність мобільного зв'язку	балів
Сфера розваг	1. Чи проводиться видача ліцензій на охоту	так чи ні
	2. Чи проводиться видача ліцензій на риболовство	так чи ні
	3. Кількість лижних трас	одиниць
	4. Кількість іподромів	одиниць
	5. Кількість шкіл верхової їзди	одиниць
	6. Кількість казино	одиниць
	7. Кількість спортивних шкіл	одиниць
	8. Кількість полів для гри в гольф	одиниць

Складено автором за матеріалами: [40]

Сюди включаються і туристсько-екскурсійні послуги – організація відвідин в порядку екскурсій об'єктів туристського інтересу – музеїв, історичних пам'ятників, оглядові екскурсії по місту або місцевості, спостереження природних явищ або красивих ландшафтів, інші пізнавальні або розважальні заходи (свята, фестивалі, концерти, відвідини магазинів або гральних закладів).

Велике значення мають спортивні розваги. В наші дні поле для гольфу – невід'ємна приналежність хорошого готелю, влаштовується гольф навіть в зимовий час. Відмінно затребується верхова їзда, ігри з м'ячем, теніс, катання на човнах, а також і інші активні види спортивних розваг, особливо гірські лижі [18]. Туристи із задоволенням відвідують будь-які спортивні змагання різних категорій як глядачів. Для них спеціально влаштовуються розважальні спортивні шоу. Для розваг створюються тематичні парки з різними розважальними комплексами.

Туристична інфраструктура включає такі сфери діяльності, які характеризуються наступними показниками (табл. 1.3).

Надзвичайно важливою складовою туристичної привабливості території є її **імідж**. Імідж території, за визначенням Усесвітньої туристичної організації (ВТО) – це сукупність емоційних і раціональних уявлень, які виходять із зіставлення всіх характеристик території, власного досвіду і чуток, які впливають на створення певного образу. Імідж існує на декількох рівнях – побутовому, соціально-економічному, діловому, фінансовому і ін.

Для виявлення іміджу території на рівні побутової психології використовується ряд сталих характеристик: символи, особливості менталітету населення, його культура, негативні аспекти життєзабезпечення, комунікативні перешкоди. Соціально-економічний імідж оцінюється за допомогою комплексного показника сприятливості території. По модернізованій методиці Усесвітнього банку використовується чотири основні показники: частка ВВП на душу населення, а також рівні забезпечення населення виробничими, трудовими і людськими ресурсами. Діловий імідж території характеризується поняттям його конкурентоспроможності. Набір показників, що характеризують

конкурентоспроможність, достатньо суб'єктивний. Наприклад, експертами Міжнародного інституту вдосконалення методів управління використовується 225 параметрів оцінки на базі статистичних даних; модель фахівців американського недержавного фонду «Спадщину» включає 9 чинників, об'єднуючих 19 показників і ін [41].

Імідж території дуже важко оцінювати, оскільки це доволі суб'єктивний фактор. Для найбільш точної оцінки необхідно проводити анкетування двох груп: населення самої території та людей які проживають на інших територіях. Нажаль ми не маємо можливості провести такі опитування, але ми можемо використати деякі показники, які для багатьох людей можуть бути важливі і впливають на імідж регіону (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Показники оцінки іміджу території

Показники	Одиниці виміру
1. Перші асоціації з областю	
2. Відношення місцевого населення до туристів	балів
3. Політична стабільність в регіоні	балів
4. Кримінальна ситуація в регіоні (кількість злочинів за рік)	одиниць
5. Валовий регіональний продукт, на одну особу	грн
6. Економічно активне населення	тис. осіб
7. Безробітне населення	тис. осіб
8. Наукова діяльність (кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки)	одиниць
9. Стан медицини(кількість лікарняних закладів)	одиниць
10. Стан екології	балів

Складено автором за матеріалами: [29, 41]

Туристський інтерес до території визначається метою подорожі і безпосередньо пов'язаний з наявністю ресурсів для конкретних видів туризму і цінами на туристичні послуги і їх якістю. Якщо розглядаються усі туристичні ресурси, розглядати туристський інтерес немає необхідності, оскільки показниками в ньому виступатимуть туристичні ресурси.

1.2. Показники для оцінки туристичного потенціалу

Всі фактори, за якими буде проводитися порівняння територій, мають певну кількість показників. Більша їх частина має звичайні одиниці вимірів, як то одиниці, метри, квадратні кілометри, метрів в секунду і так далі. Але існують деякі показники, які не можуть бути порівняні з іншими прямо. Для цього їх спершу треба оцінити в бальній системі. Для проведення порівняння для цих показників ми повинні дати методи надання їх бальної оцінки.

У першій групі факторів – природні ресурси, ми маємо два показника, які мають бути оцінені по балах: загальна сприятливості кліматичних умов для туризму та естетичність ландшафтів.

Загальна сприятливості кліматичних умов проводиться за сукупністю показників (табл. 1.5). Максимальна кількість балів – 5, надається області з кліматом, який підходить для туристичної діяльності якнайкраще. Мінімальна кількість балів – 1, надається клімату зі ступеню «дуже поганий».

Таблиця 1.5

Бальна оцінка сприятливості кліматичних умов

Ступінь сприятливості кліматичних умов	Показники сприятливості	Кількість балів
Найкращий	сприятливі кліматичні умови протягом 9,5-10,5 місяця: тепле літо і помірно холодна зима з стійким сніговим покривом або спекотне тривале літо і коротка тепла зима без стійкого снігового покриву	5
Добрий	сприятливі кліматичні умови протягом 7-9 місяців: спекотне і сухе літо і м'яка зима зі стійким сніговим покривом	4
Задовільний	сприятливі кліматичні умови протягом 3-6,5 місяця: прохолодне дощове літо і м'яка зима з нестійким сніговим покривом або спекотне засушливе літо і сувора зима	3
Поганий	сприятливі кліматичні умови менше 3 місяців: спекотне засушливе літо і нестійка зима з незначним сніговим покривом або без нього	2
Дуже поганий	сприятливі кліматичні умови протягом 1-2 місяців: коротке прохолодне літо і тривала зима або спекотне літо і безсніжна зима.	1

Складено автором за матеріалами: [31]

Таблиця 1.6

Оцінка ступеня пейзажної різноманітності рекреаційних регіонів

Оцінка ландшафту рекреаційного регіону	Насиченість крайовими ефектами		
	низька (-1 бал)	середня	висока (+1 бал)
Низьке залісення, низька розчленованість	0	1	2
Низьке залісення, середня розчленованість	1	2	3
Низьке залісення, висока розчленованість	3	4	5
Середнє залісення, низька розчленованість	5	6	7
Середнє залісення, середня розчленованість	7	8	9
Середнє залісення, висока розчленованість	8	9	10
Високе залісення, низька розчленованість	2	3	4
Високе залісення, середня розчленованість	4	5	6
Високе залісення, висока розчленованість	6	7	8

Складено автором за матеріалами: [31]

Наступний показник – естетичність ландшафтів – оцінити доволі важко. Але це можна це зробити методом Ю.А. Веденіна і Н.Т. Філіповича, суть якого полягає в порівнянні оцінюваного ландшафту із загальновизнаним еталоном [31]. У даній методиці використовувалися дев'ять еталонів, які відображали наростання розчленованої рельєфу у поєднанні з залісенням території. На наш погляд, необхідно доповнити дані показники ступенем насиченості крайовими ефектами, тобто наявністю контрастних середовищ. Чим більш контрастний пейзаж, тим вище оцінка рекреаційного ландшафту. Даний показник підвищує або знижує первинну оцінку (табл. 1.6).

У групі факторів «Історико-культурні ресурси» всі показники можуть бути показані у звичайних одиницях виміру, отже не має необхідності жодному з них надавати метод бальної оцінки.

В інфраструктурі туризму ми маємо показники, які необхідно оцінити в балах, а саме: наявність підприємств харчування, які надають блюда інших держав, якість автомобільних доріг, якість залізничної інфраструктури, доступність Інтернету, доступність інформації по туризму на території, надійність мобільного зв'язку.

Перший розглянутий показник належить до індустрії харчування. Деякі туристи з інших держав інколи бажають харчуватися стравами своєї держави, інші бажають спробувати щось нове, але не можуть по якимось причинам відвідати необхідну країну. Тому велика кількість ресторанів, кафе, барів які можуть надати іноземні або дуже екзотичні блюда дуже важлива для туризму.

Цей показник можна оцінити по такій шкалі: 1 бал – на даній території не існує підприємств харчування, що надають страви інших держав; 2 бали – на території знаходиться підприємства, що надають страви від 1 до 5 різних держав, незважаючи на саму кількість таких підприємств; 3 бали – на території знаходяться підприємства, що надають страви більш ніж 5 країн.

Таблиця 1.7

Бальна шкала оцінок інформаційної інфраструктури

Показник	Критерії оцінки	Бали
Доступність Інтернету	Майже недоступний, постійні збої в роботі	1
	Легкий доступ лише у великих містах, а на іншій території відсутній або непостійний	2
	Легкодоступний по всій території області, постійний та стійкий зв'язок,	3
Надійність мобільного зв'язку	Важко знайти сигнал	1
	Сигнал постійний і легкодоступний лише у великих містах	2
	Сигнал доступний на усій території області, постійний та стійкий	3
доступність інформації по туризму на території	Інформація відсутня	1
	Інформація існує, але не повна. Важко знайти	2
	Інформація легкодоступна, повна, зустрічається в багатьох джерелах	3

Складено самостійно

Наступні показники – якість автомобільних доріг та якість залізничної інфраструктури, належать до транспортної сфери. Ці показники доволі важко оцінити, тому вони будуть декілька суб'єктивними. Але ми можемо надати таку шкалу їх оцінки:

1. Автомобільні дороги: 1 бал – автодороги недорозвинені, давно не ремонтувалися, велика кількість доріг не має твердого покриття; 2 бали – дороги в доброму стані, але існує також певна кількість, частина доріг не має

твердого покриття; 3 бали – дороги обширні і ефективні, добре покриття по всій території, постійний ремонт і оновлення.

2. Залізнична інфраструктура: 1 бал – недорозвинений залізничний транспорт, старі состави та поїзди, старі колії, станції давно не ремонтувалися; 2 бали – розвиток залізничного транспорту на середньому рівні; 3 бали – високо розвинута, високоефективна залізнична інфраструктура, велика кількість нових поїздів, більша частина станцій мала капітальний ремонт і т.д.

Останні три показники відносяться до інформаційної сфери. Усі вони також досить суб'єктивні, тому нам доволі важко правильно їх оцінити. Для цього ми використовуємо таку шкалу (табл. 1.7)

Щоб розглянути імідж території ми також повинні оцінити усі узяті нами показники. Частина з них не можуть бути оцінені точними числами, тому необхідно провести бальну оцінку. Для цього ми використовуємо шкалу бальної оцінки (табл. 1.8)

Таблиця 1.8

Показники оцінки іміджу території

Показник	Критерії оцінки	Бали
Відношення місцевого населення до туристів	Відношення холодне, часто недружелюбне, різке	1
	Населення відноситься рівно, без проявлення сильних емоцій	2
	Відношення добре, радісне	3
Політична стабільність в регіоні	Політична ситуація нестабільна, можливість зміни влади і навіть воєнних дій	1
	Політична ситуація повністю стабільна	2
Стан екології	Екологія сильно постраждала, великі викиди шкідливих речовин, не підходить для проведення туристичної діяльності	1
	Екологія в нормальному стані, але багато шкідливих викидів в атмосферу та поверхні води	2
	Екологія в дуже доброму стані, проходить постійна ліквідація наслідків використання шкідливих речовин	3

Складено автором самостійно

1.3. Види оцінки туристичного потенціалу території

Туристичний бізнес є відомим та успішним вже на протязі багатьох років, він увійшов у нове століття і став глибоким соціальним та політичним явищем, що значно впливає на економіку країн і цілих регіонів. Туризм – це надзвичайно прибуткова галузь, ефективність капіталовкладень якої може порівнюватися до нафтогазовидобувної, переробної промисловості та автомобілебудування.

Масовий характер туризму передусім пов'язаний із науково-технічною революцією та суттєвим зростанням добробуту населення, які дозволяють людині кожного року здійснювати туристичні подорожі. Люди подорожують з різноманітнішими цілями: це і бажання насолодитися красою інших країн, відпочити, і прагнення заробити гроші, побачити родичів або знайомих.

Глобальна скерованість туристичних потоків простягається з Півночі на Південь, з Заходу на Схід. На Півночі та на Заході зосереджені найбільш розвинені країни, що є донорами світового туризму. А країни Півдня та Сходу приваблюють мільйони туристів своїм теплим кліматом, незайманою природою, культурою, традиціями та звичаями. Найважливіша задача для організаторів туристичної діяльності – виявити та оцінити причину такого розвитку туризму, визначити фактори, від яких в першу чергу залежить привабливість території для туристичних цілей.

Всесвітня туристична організація (UNWTO) визначає туристичний регіон як територію, яка має в наявності мережу спеціальних споруд та послуг, необхідних для організації відпочинку, дозвілля чи оздоровлення туристів [4]. Тобто, туристичний регіон може розвивати у себе туризм лише в тому випадку, якщо він має необхідні ресурси для перебування у ньому туристів. Ці наявні та доступні ресурси створюють так званий туристський потенціал.

Відмінність потенціалу від ресурсу в тому, що потенціал достатньо чітко пов'язаний з конкретною задачею, для рішення якої він визначається, в той час як зв'язок ресурсу з конкретним користувачем не є настільки визначеним.

Наприклад, водні ресурси території можуть використовуватися і туристами, і промисловістю, і сільським господарством. Те ж саме стосується і лісових ресурсів. Якщо ж ми говоримо про туристський потенціал території та оцінюємо при цьому його водний компонент, то відразу маємо на увазі ті властивості водоймища чи річки, які суттєві для їх туристичного використання.

Опис потенціалу якого-небудь об'єкту це, як правило, і його оцінка у порівнянні з потенціалом іншого об'єкту. Таким чином, туристський потенціал об'єкту або території – це сукупність належних до нього природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм [12]. Тобто поняття «туристський потенціал» є значно ширшим, ніж «туристський ресурс».

Туристський потенціал включає в себе багато компонентів, які доцільно буде поділити на такі основні групи: природнокліматичні компоненти (клімат, ландшафт, екосистеми), культурно-історичні ресурси (культурно-історична спадщина, витвори мистецтва, археологічні цінності, традиції, етнос), інфраструктура, матеріально-технічна база.

Світовий досвід та практика економічної та соціальної політики розвинутих країн говорять про те, що географічне положення, природнокліматичні ресурси та пам'ятки країни стають корисними лише завдяки туризму.

Культурно-історична спадщина, що включає в себе пам'ятки історії та культури, історико-культурні території та об'єкти, які мають значення для зберігання та розвитку культурної самобутності народу, його внеску в світову цивілізацію, є важливою складовою туристського потенціалу території. Так само до цього ресурсу належать і культура, традиції та звичаї місцевого населення. І тому є дуже важливим не лише використання, але і захист цього ресурсу. Зберігання національних скарбів – це головний пріоритет туристських адміністрацій, бо це є прямим шляхом до зростання доходів від туризму.

Інфраструктура туризму – це комплекс споруд та мереж, що забезпечують нормальний доступ туристів до туристських ресурсів та їх належне ви-

користання в цілях туризму. І навіть найпривабливіші місця та об'єкти країни можуть бути недосяжними для широкого кола споживачів без наявності комунікацій, засобів зв'язку та транспортної досяжності до них. Власне, саме транспортна досяжність є найважливішим критерієм оцінки туристського потенціалу території.

Матеріально-технічна база складається з таких елементів: житловий сектор (готелі, мотелі, табори для автотуристів), сектор громадського харчування (кафе, ресторани, закусочні), транспортний сектор організації подорожей (агентства, організатори екскурсій), сектор розваг, інформаційний сектор (інформаційна туристична мережа), додаткові послуги та сервісна система.

Дуже важливими факторами є людські та соціальні ресурси, тобто люди та організації, що сприяють швидкому розвитку туризму в регіоні і мають фінансовий капітал, належний рівень освіти та відповідні знання, а також системи охорони здоров'я, оточуючого середовища, власності, інтересів місцевого населення. Саме людина є основним ресурсом туризму, адже людина є частиною послуги, і всі виробничі процеси залежать від людини, яка їх надає. Тому підготовка професійних кадрів для туризму є основною задачею установ, які займаються організацією туризму на конкретній території.

Всі перелічені є тісно пов'язані між собою, і відсутність хоча б одного з них робить неможливий розвиток туризму в цілому.

При вивченні туристично-рекреаційних ресурсів частіше за все використовують три види оцінки: якісну, кількісну та економічну [40].

Кількісна оцінка включає в себе показники об'єму запасів, необхідних для оптимізації навантажень та визначення потенційної ємності територіальних рекреаційних систем (Всесвітня туристична організація потенційну ємність туристичної території визначає як максимальну кількість людей, яка може відвідати місце призначення в один і той самий час, не призводячи до руйнування фізичного, економічного та соціально-культурного оточуючого середовища та до неприпустимого зниження якості задоволеності відвідувачів). До складових кількісної оцінки відносяться також показники площі роз-

повсюдження ресурсів, сприятливих для рекреаційного використання, встановлення кордонів санітарних округів та тривалість комфортного сезону використання рекреаційних ресурсів, які визначають сезонність використання та розвитку туризму.

Якісна оцінка рекреаційних ресурсів включає в себе ступені сприятливих якостей для визначення виду або циклу рекреаційних занять: виразність, контрастність, величність, здатність природних рекреаційних ресурсів пробуджувати позитивні емоції.

Недоліками кількісного та якісного методів є відсутність орієнтації на економічне обґрунтування, суттєві об'єми дослідницької роботи без чіткої стратегії застосування результатів [40].

Економічна оцінка дозволяє визначити вартість туристичних ресурсів території. Економічні параметри туристичної діяльності та економічна оцінка туристичних ресурсів тісно пов'язані з видом ресурсу, його якістю, відстанню від району споживання, технологією використання, станом оточуючого середовища. Тобто економічна оцінка туристичних ресурсів має являти систему показників, що відображають економічні результати туристичної діяльності з урахуванням їх якісних властивостей.

Ціль економічної оцінки – це необхідність об'єктивно відобразити, що втрачає територія в цілому при знищенні рекреаційного ресурсу або при відмові від його використання. Зробити це доволі важко: по-перше, тому що цей ресурс може бути унікальним та його якості і цінність неможливо відшкодувати; по-друге, у ряді випадків інтереси суспільства та індивіда не співпадають, а це може призвести до безповоротної втрати ресурсу як частини національного багатства.

У зв'язку з цим ми завжди стаємо перед вибором:

як ефективніше використати ту чи іншу територію залежно від її насиченості туристичними ресурсами;

якій з форм господарського використання території слід віддати перевагу;

які галузі краще за все доповнюють одна одну при використанні однією територією;

яке сполучення галузей неприпустиме з точки зору використання туристичних ресурсів, бо призводять до значного скорочення економічного ефекту.

Вибір на користь розвитку туризму має сенс у тому випадку, якщо:

інші форми господарського використання цієї території мають менший економічний ефект;

розвиток інших форм діяльності на цій території неможливий через надто довгі терміни повернення капіталовкладень;

розвиток туризму як головної галузі національної економіки на цій території відповідає стратегічним задачам розвитку регіону [4].

У випадку, коли шанси декількох галузей є рівними, переваги часто визначаються на основі унікальності та привабливості даної території з урахуванням соціального замовлення для цієї території. Як правило вибір галузі-домінанти диктується ринковими потребами на відповідному етапі соціально-економічного розвитку і виходить з переваг тієї чи іншої галузі, яка забезпечить найбільш швидке розв'язання соціально-економічних проблем, які виникають.

РОЗДІЛ 2. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СВАТІВСЬКОГО РАЙОНУ

2.1. Загальні відомості про район

Сватівський район – один з найбільших сільськогосподарських районів Луганщини, розташований в північно-західній частині Луганської області у басейні річок Жеребець, Борова і середньої течії річці Красна. Район межує з Троїцьким, Белокуракинським, Старобельським, Кремінським районами Луганської області, Куп'янським і Боровським районами Харківської області. Площа району складає близько 1765 кв. км, або 6,6% території Луганської області. Протяжність території району по прямій з півночі на південь 43 км, із заходу на схід – 50 км [10].

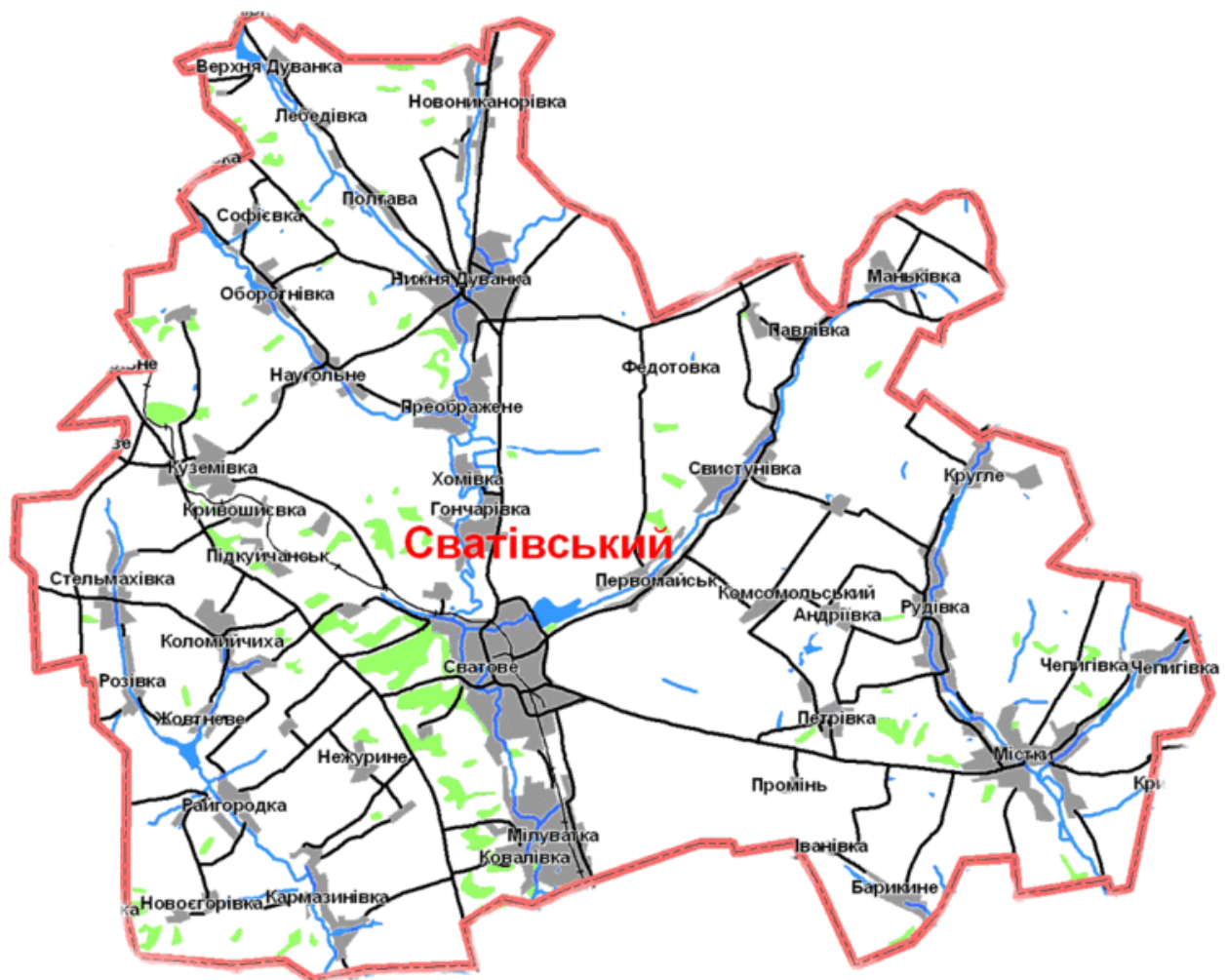

Рис. 2.1. Оглядова карта Сватівського району [47]

Знаходячись в центрі великої сільськогосподарської зони між великими промисловими центрами Донбасу і Харківщини, на перетині важливих транспортних магістралей, район здавна служив «воротами» Донбасу, тому що через його територію проходять важливі залізничні і автомобільні магістралі з центральних районів Росії і Харківщини до міст Донбасу і Приазов'я.

У складі району налічується 58 сіл, селище міського типу Нижня Дуванка та місто Сватове, яке є одним з найстаріших козацьких поселень Луганщини, засноване в 1660 році. Сватове – центр району, місто районного підпорядкування, розташоване на річці Красна в 160 км на північ від Луганська. Спочатку поселення мало назву «Сватова пристань», «Сватова лука», «Ново-катеринослав», а в 1923 році називається Сватове. У 1938 році з утворенням Ворошиловградської області місто стало районним центром [48].

Сьогодні чисельність наявного населення району складає 37159 осіб, з яких міське – 20421 особи, сільське – 16738 осіб (на 1.02.2013) [59]. За два роки населення зменшилося на 4%, у тому числі сільське – на 6%. По селах закриваються дитячі садки, школи, клуби, бібліотеки. Не лише сільська, але вже і міська молодь покидає рідні місця, шукаючи гідні умови життя далеко від Сватівщини. Надії на появу фермерства виявилися марними. Фермери не створюють робочі місця, нездібні підтримувати соціальні об'єкти або робити пожертвування на впорядкування сіла.

Станом на 01.01.2013 року мале підприємництво району представлене 1415 суб'єктами підприємницької діяльності, із них: 53 мале підприємство, 156 фермерських господарств, 1206 фізичних осіб-підприємців. З них: сільськогосподарських підприємств – 279, промислових – 39, торговельних – 215. Зникли такі великі підприємства, як хлібокомбінат, міжрайбаза, консервний завод. На межі закриття і розорення знаходяться молокозавод, ремонтно-механічний завод, м'ясокомбінат, нафтобаза, міжрайагротехсервіс та інші, раніше потужні підприємства. В цілому в районі гостро стоїть проблема розвитку альтернативних галузей господарства.

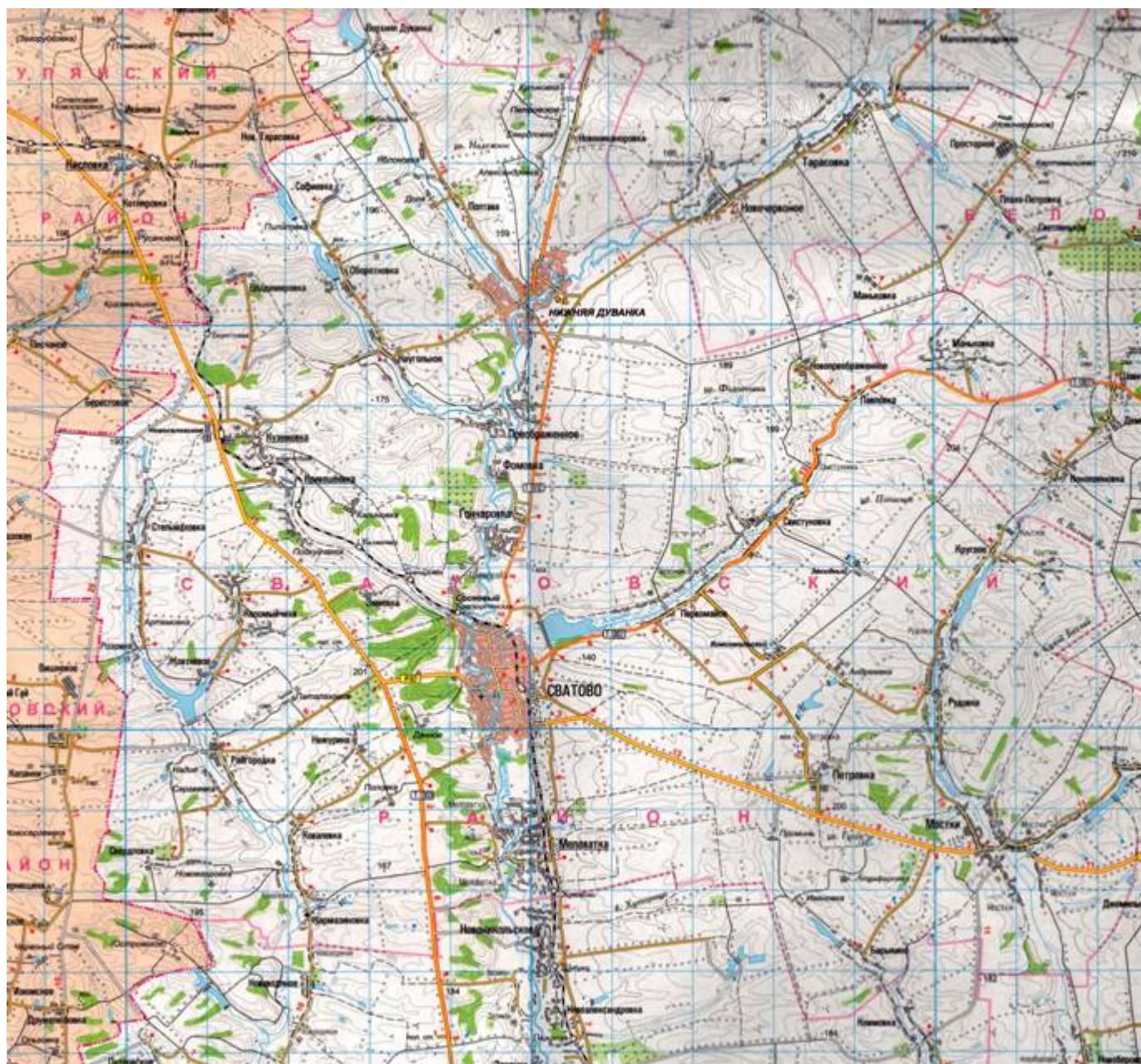

Рис. 2.2. Топографічна карта Сватівського району [47]

За 2012 рік середньооблікова чисельність штатних працівників склала 6890 чоловік. Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника у березні 2013 року склала 2395 грн., або 72,8% від середнього рівня по області, що дещо більше таких сусідніх районів, як Кременський (68,7%), Троїцький (67,3%) і Старобільський (72%) райони. Протягом 2012 року на обліку в центрі зайнятості перебувало 2139 громадян, незайнятих трудовою діяльністю. За минулий рік створено 324 нових робочих місць, у тому числі за рахунок фізичних осіб-підприємців – 305. Найбільша кількість створених нових робочих місць – 207 – припадає на торгівлю та послуги, тоді як у сільському

господарстві, промисловості, будівництві, транспорті та зв'язку створено лише 56 нових робочих місць.

Головна галузь економіки Сватівського району – сільське господарство. Площа сільськогосподарських угідь в районі складає 146,4 тис. га, з них рілля – 110 тис. га. Нинішнє сільське господарство спеціалізується на виробництві зернових (головним чином озима пшениця і кукурудза) і олійних культур (соняшник і рапс). Ці культури є предметом експорту за межі району: в Луганськ, Харків, за кордон. Скотарство знаходиться в занепаді.

Провідні промислові підприємства району – це ЗАТ «Сватівська олія» (виробництво соняшникової олії та комбікорму), Слобожанський завод продтоварів (рафінована олія), Сватівський завод експериментального лиття; Сватівський райавтодор (виробництво асфальтобетону); Сватівська районна типографія; швацька фабрика «Сватівчанка», фермерське господарство «Каштан» (борошно пшеничне, мед, макаронні вироби, макуха, висівки, пшениця, ячмінь), сватівська філія «Агрохим», державне підприємство «Сватівське лісомисливське господарство» [59].

Продукція ЗАО «Сватовське масло» (в основному масло) вивозиться до Росії, Польщі, Туреччини, а відходи виробництва (шрот і кормовий фосфатидний концентрат) – до Литви. Масло соняшникове рафіноване, яке очищає «Слобожанський завод продтоварів» вивозиться в інші райони Луганської і Донецької областей, а також до Казахстану. Мука, яка проводиться в районі, відправляється до Луганська, Донецька, Харкова, Лисичанськ, Рубіж. Молоко вивозиться на молокозаводи в Куп'янськ, Старобельськ, Троїцьке.

Частина м'яса, яка проводиться в господарствах Сватівського району переробляється на Сватівському м'ясокомбінаті, значна ж частина його переробляється на м'ясокомбінатах області: Луганськом, Лисичанськом, а також реалізується у вигляді яловичини, телятини і свинини на ринках Луганської області приватними реалізаторами.

Сталеве литво Сватівського ливарного заводу реалізується за межами району в областях України. За межі району вивозиться також металобрухт.

2.2. Оцінка природних рекреаційних ресурсів району

Для оцінки природного блоку туристсько-рекреаційних ресурсів виділяються такі складові: а) клімат; б) води; в) мінеральні джерела; г) ландшафти (рослинність й орографія).

При оцінці орографічних ресурсів до уваги приймаються якісні характеристики рельєфу, враховуються найбільш відомі гірські вершини. За 1 бал оцінюються орографічні ресурси переважно рівнинних областей (районів); 5 балів – територія переважно гірських та передгірських областей (районів); 2-4 бали – орографічні ресурси «проміжних» територій [4].

Спочатку необхідно скомпонувати вихідні дані про об'єкт дослідження – Сватівський район – в таблицю (див. табл. 2.1).

Відносно **кліматичних умов** Сватівський район належить до зони з континентальним помірно-посушливим теплим кліматом: жарке і сухе літо, холодна і малосніжна зима з частою відлигою, нерівномірний розподіл кількості опадів вологості повітря по часах роки. Кількість опадів дорівнює 480–510 мм за рік, середньорічна температура повітря $+7,8^{\circ}\text{C}$. Зима характеризується нестійкою погодою, поряд з низькими температурами буває відлига $+1,5^{\circ}$, $+2^{\circ}$, 0°C . Висота снігового настилу в середньому 18 см, причому розподіл снігу на поверхні неоднаковий. Середня глибина промерзання ґрунту 50 см. Стійкий перехід середньодобової температури через 0° відбувається 20-21 березня і 22-24 листопада. Днів з температурою повітря вище 0°C на рік налічується 255-265. Вегетаційний період рослин в середньому починається 3-7 квітня, коли середньодобова температура переходить через $+5^{\circ}\text{C}$ і закінчується 29 жовтня – 1 листопада. Загальна тривалість вегетаційного періоду 197-207 днів. Середня тривалість безморозного періоду 159-171 день, найменша – 113-130. Середня кількість опадів за вегетаційний період рослин коливається в межах 260-325 мм [10].

Кліматичні ресурси оцінюють за показниками: 1) середня температура липня; 2) тривалість періоду з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$; 3) річна кількість

опадів. По Сватівському району температура липня відповідає 1 бали, вегетаційний період – 3 бали, кількість опадів – 5 балів. Середнє значення інтегральної оцінки природного блоку дорівнює **3 бали**.

Таблиця 2.1

Природні рекреаційні ресурси Сватівського району

Найменування	Показник	Одиниця виміру	Сватове	%
Клімат	1. Середня температура січня	°С	-7,4	
	2. Середня температура липня	°С	+19,2	
	3. Вегетаційний період	днів	197-207	
	4. Абсолютний максимум температур	°С	+21,8	
	5. Абсолютний мінімум температур	°С	-34,5	
	6. Кількість опадів	мм	480-511	
	7. Висота снігового покриву	см	7-9	
	8. Загальна сприятливість кліматичних умов для туризму	балів	3	
Води	1. Кількість рік (довжиною більше 10 км)	одиниць	8	
	2. Загальна довжина рік	км	200	
	3. Кількість великих озер	одиниць	0	
	4. Кількість водосховищ		8	
	5. Площа водосховищ	га	1081	0,6
	6. Кількість ставків		56	
	7. Площа ставків	га	1187	0,7
Гідромінеральні ресурси	Кількість мінеральних джерел	одиниць	0	
Ландшафти	1. Площа лісів	га		
	2. Площа с/г територій	га	146400	83
	3. Площа територій, що охороняються	га	8620	4,9
	4. Кількість природних парків та заповідників	одиниць	9	
	5. Кількість ботанічних та зоологічних садів та заказників	одиниць	1	

Складено автором за матеріалами: [50, 55, 58]

Гідрографічна сітка району складається з трьох річок: Красна – з припливами Дуванка, Гнила, Кобила, Хорина; а також річки Жеребець і Борова з сумарною довжиною близько 200 км. Течуть річки Сватівщини в меридіанному напрямі і відносяться до басейну Сіверського Дінця.. Затони річок прості очеретом і болотяно-водною рослинністю і є прекрасним місцем заселення для різноманітних птахів.

У річки Красна правий берег високий, до 60 м, крутий (30-35°), місцями обривистий, порізаний короткими, але глибокими ярами і балками, на усьому протязі височіє над рівним берегом, нижчим, до 30 м висоти, пологим (3-7°), слабо розчленованим. У долині розвинені заплава, піщана і лісова тераси. Нині витік річки є сильно перезволоженим болотистим місцем, порослим луговою, болотяною і смітною рослинністю. Тут рясно ростуть рогіз, очерет, ряска мала, перстач, жовтець, лопух, кропива. По берегах річки зустрічається люцерна жовта. Деревна рослинність представлена вербою, лозою і великими деревами, що стоять окремо [36].

З метою регулювання і раціонального використання прісних вод у Сватівському районі в 1964–1979 роках було створено 5 великих водосховищ – Сватівське, Рудівське, Райгородське, Верхньодуванське, Оборотнівське, із загальною площею водного дзеркала 1081 га, місткістю 33,7 млн. м³ Сватівське водосховище по площі водного дзеркала (419 га) займає перше місце в Луганській області і друге місце за обсягом води (12,5 млн. м³). За радянських часів водосховища використовувалися для зрошування земель, вирощування товарної риби, любительського рибальства. Нині вони використовуються як зони відпочинку населення, для любительської риболовлі [48].

Ставки є практично на території кожної сільради – всього близько 56 ставків. Їх площа 1187 га, місткість – 39061 тис м³, глибина у греблі ставків від 1 до 8 метрів. Використовуються вони для зрошування, риборозведення, водопостачання, розведення водоплавного птаха.

Джерел мінеральної води у Сватівському районі немає, але є багато джерел із смачною питною водою. З них найцікавіші чотири: Ковалевські

джерела – гідрологічні пам'ятники місцевого значення, Містківське джерело, джерело-криниця в селі Надія та Новопавлівське джерело. Зроблений аналіз води Новопавлівського джерела показує, що вона по своєму хіміко-бактерійному складу може бути рекомендована медиками для лікування ряду хронічних захворювань шлунково-кишкового тракту [46].

Оскільки площа водних об'єктів складає 1,3% від території району, то згідно з методикою [4] водна складова туристсько-рекреаційного потенціалу оцінюється в **3 бали**, або як середня.

Естетичність ландшафтів. Сватовський район розташований в східній частині Українського кристалічного масиву, в південно-східній пониженій частині Середньоруської височини, в межах смуги різнотравно-типчаково-ковильного степу. Різниця у висотах місцевості не перевищує 110 метрів, контури рельєфу закруглені і згладжені. Тільки яри і обриви на берегах річок Червоної і Жеребець не гармоніюють із загальним спокійним ландшафтом району. Зараз велика частина степових просторів являє собою поля пшениці, кукурудзи, соняшнику й інших культур, які перерізають лісові полезахисні смуги. Типові степові ділянки залишилися по крутих схилах балок, річкових долин, на вигонах, на деяких цілинних ділянках. Такий рельєф району заслуговує на оцінку в 3 бали.

Ліси на Сватівщині займають невелику площу. Більшість з них – листяні, хвойні ж зустрічаються значно рідше. Найбільш поширені байрачні ліси, що ростуть по балках і відзначаються значною різноманітністю: в них налічується близько 50 порід дерев і кущів. Переважають такі породи, як дуб, ясен, клен, берест, липа, дика груша. У підліску – акація, бузина, калина.

Велике значення в озелененні краю мало і садівництво, яке активно розвивалося в післявоєнні роки.

Площа територій, що охороняються з метою покращення природи, складає в районі 8620 га. До них відносяться [46]:

ботанічний пам'ятник природи «Сватівський парк» (площа 16 га, посадки сосни, тихий куточок для відпочинку населення);

зоологічний заповідник «Сватівський» (3316 га, типовий природний ландшафт степової зони);

зоологічний заповідник «Терни» (730 га, заливні луки, охороняється Сватівською обласною психіатричною лікарнею);

зоологічний заповідник «Містківський» (3880 га);

джерело Містки (0,1 га, гідрологічний пам'ятник природи);

зоологічний заповідник «Мілуватський лиман» (111 га, затон річки Красна з водно-болотними угіддями, місце масового гніздування водних видів птахів);

парк-пам'ятник садово-паркового мистецтва «Мілуватський Водолій» (колишній поміщицький сад, прекрасне місце відпочинку жителів села);

заповідне урочище «Нижнедуванске» (30 га, ендемічні крейдяні рослини);

ботанічний пам'ятник природи «Надія» (118 га);

ботанічний заповідник «Гончарівський» (389 га);

верхній і нижній ставки. (с. Петрівка, 5 га, рекреація);

Ковалівські джерела (0,1 га, гідрологічний пам'ятник природи);

Куземівський яр. (5 га, геологічний пам'ятник природи);

джерело Попівське (0,1 га, гідрологічний пам'ятник природи);

Преображенська крейдяна печера (підземний монастир з мережею галерей і кімнат, у трьох кілометрах від села Наугольне).

З метою раціонального ведення мисливського господарства та забезпечення активного відпочинку жителів в районі на площі в 156,3 тис. га функціонує Сватівське державне лісомисливське господарство [46]. Воно веде облік мисливської фауни (див. табл. 2.2), і його можна відносити до категорії заказників.

У цілому рівнинна територія району, завдяки великій кількості річок та ставків і середньому залісенню, досить мальовнича і оцінюється на «добре», тобто 4 бали.

Таблиця 2.2

Чисельність основних видів мисливської фауни у Сватівському районі

Види тварин	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Косуля	154	159	160	161
Кабан	75	72	72	72
Вовк	17	19	19	18
Ліса	64	62	63	50
Заєць-русак	5902	5723	5733	5778
Дикий гусак	-	-	-	32
Дика качка	-	-	-	2072
Фазан	1136	1136	1146	1157
Куріпка	552	441	442	445
Перепел	-	-	-	715
Дикий голуб	-	-	-	1269
Лисуха	-	-	-	1393

По матеріалах різних літературних джерел

Інтегруючий бал оцінки естетичності ландшафту згідно з методикою [] визначається як сума складових балів оцінки рельєфу, площі лісів і залісення території. Підсумування ($3 + 4 = 7 / 3$) дає нам **3,5 бали**.

2.3. Оцінка історико-культурних та інфраструктурних ресурсів

Пам'ятки історії і культури поділяються на п'ять основних видів: історії, археології, архітектури, мистецтва, документальні пам'ятки. Забезпеченість ними Сватівського району наведено у табл. 2.3.

До **пам'яток археології** в Сватівському районі віднесено 600 курганів бронзового століття, культури сарматських кочівників, про які немає інформації. Усі вони зазнавали розкопування та пограбування, до об'єктів національної спадщини та туризму не відносяться. Деякі зі знайдених археологічних експонатів демонструються в місцевих музеях – районному краєзнавчому, шкільних і сільських, які є у великих селах (див. табл. 2.4).

Оскільки дослідження сватівських курганів не ведеться, археологічну складову історико-культурних ресурсів району можна оцінити в 1 бал.

Таблиця 2.3

Історико-культурні ресурси Сватівського району

Найменування	Показник	Одиниць
Пам'ятки історії та культури	1. Кількість пам'яток історії	49
	2. Кількість пам'яток архітектури	16
	3. Кількість пам'яток археології	600
	4. Кількість пам'яток монументального мистецтва	13
Заклади культури	1. Кількість музеїв	2
	2. Кількість бібліотек	39
	3. Кількість театрів	0
	4. Кількість клубів	28
	5. Кількість виставок, ярмарок	0
Біосоціальні ресурси	1. Кількість домів-музеїв	0
	2. Кількість майстрів народного мистецтва	0
	3. Кількість подієвих заходів понадмісцевого значення	2

До **пам'яток історії** в районі віднесено 36 братських могил воїнам громадянської і Великої Вітчизняної війни, меморіальний комплекс Слави «Пам'ять і Скорбота загиблим воїнам-землякам», 13 пам'ятних знаків, 12 меморіальних пам'ятних дошки [48]. У 2009 році в м. Сватове був відкритий пам'ятник-скульптура, яка символізує трудовий подвиг сватівчан. Жодна з цих пам'яток не має міжрайонного чи національного значення. Тому ця складова туристичного потенціалу оцінюється також в 1 бал.

Пам'яток архітектури на Сватівщині лише 16. Це: Успенська церква 1750 р., приміщення банку кінця 19 ст., житловий будинок 19 ст., сільська церква початку 19 ст., торговий дім кінця 19 ст., житловий будинок 1914 р., три особняки кінця 19 ст., залізничний вокзал 1903 року, духовна семінарія 1904 року, церква с. Кармазинівка – кінця 18 ст., церква Іоанна Предтечі с. Мілуватка 1909-1914 рр., Троїцька церква с. Містки 19 ст., церква с. Свистунівка 18 ст.

Крім того, в районі побудовано 10 нових церков, деякі з яких можуть у майбутньому набувати статусу архітектурної пам'ятки.

Оскільки об'єктів масового паломництва в районі немає, архітектурна складова потенціалу району дорівнює 1 балу.

В районі є **два музеї** – Сватівський районний народний краєзнавчий музей (створений в 1962 році, майже 10 тис. експонатів, 5 тис. відвідувань за рік) і Хомівський народний музей історії села і СПТУ №114 (створений в 1980 р., більше 2 тис. експонатів, близько 500 відвідувачів щорічно) [48]. У великих селах створено 10 сільських музеїв (табл. 2,4).

Таблиця 2.4

Сільські музеї історії Сватівського району

Назва	Створено	Кількість експонатів	Кількість відвідувань за рік
с. Маньківка	1990	668	270
с. Свистунівка	1988	252	110
с. Мілуватка	1994	1189	200
с. Верхня Дуванка	1988	200	145
с. Коломийчиха	1984	240	190
с. Куземівка	1987	107	200
с. Мілуватка (історії села)	1987	35	133
с. Мілуватка (етнографії)	1989	117	160
с. Оборотнівка	1995	96	400
м. Сватове, гімназія ім. Сосюри	1987	150	320

Бібліотечна система району налічує 39 бібліотек; в т.ч. державних – 23, районних – 1, шкільних 14. Книжковий фонд складає 920 екземплярів на 100 жителів, кількість відвідувань – біля 120 тис. щорічно.

Працюють 28 клубних заклади (Народний Будинок «Сватова Лука», Нижньодуванський селищний будинок культури, 14 сільських будинків культури, 11 сільських клубів, кількість місць – 20 на 100 жителів) [55].

У Сватові є школа мистецтв з двома філіями (в Нижній Дуванці і Мілуватці). За 50 років існування школу закінчили близько 1200 учнів, понад 150 з яких з'єднали своє життя з мистецтвом. Театрів і постійних виставок та ярмарок немає.

У цілому культурна інфраструктура (заклади культури) Сватівського району згідно пропонованій методиці [...] оцінюється в 2 бали.

Щодо біосоціальних ресурсів, то, по-перше, якийсь **домів-музеїв** немає в районі, хоча список знаменитих земляків налічує більше 50 осіб. По-друге, знаменитими майстрами район не славиться, оскільки традиційне **народне мистецтво** (гончарство, художня вишивка, художня обробка дерева, декоративний розпис, ткацтво, килимарство, плетіння тощо) знаходиться в занепаді.

Серед численних **подієвих заходів**, що регулярно влаштовуються по населених пунктах, найцікавішими є щорічні фестивалі культури і мистецтв «Слобожанський Спас» і «Театральна весна». Фестиваль «Слобожанський Спас», заснований в 2001 році, як, вже в 2003 він став міжнародним; в ньому також беруть участь аматори, майстри народно-прикладного мистецтва і художники. У фестивалі «Театральна весна» активну участь беруть школярі різного віку; вони готують свої спектаклі, які розігруються на сценах міста і району. Фестиваль «Слобожанський Спас» і народний хор «Золота нива» безумовно мають всеукраїнське значення.

У цілому біосоціальні та подієві ресурси Сватівського району згідно пропонованій методиці [4, 40] можуть бути оцінені в 2 бали, а інтегральна оцінка культурного блоку району виходить рівною 1,5 бали (табл. 2.2).

Таблиця 2.5

Інтегральна оцінка культурного блоку Сватівського району

	Археологічні ресурси	Архітектурні ресурси	Заклади культури	Подієві ресурси	Сума балів блоку	Інтегральна оцінка блоку
Оцінка ресурсів, бали	1	1	2	2	6	1,5

При бальній оцінці **інфраструктурних** туристсько-рекреаційних ресурсів регіону розглядались два показники – кількість закладів оздоровлення та відпочинку і кількість туристських готелів. При визначенні балу інфраструктурного блоку виходить з того, що: 1 бал – це 1–3 заклади; 2 бали – 3–5 закладів; 3 бали – 5–7 закладів; 4 бали – 7–10 закладів; 5 балів – понад 10 рекреаційно-туристських закладів [4].

За нашими даними, у Сватівському районі немає туристичних фірм, є лише 4 заклади оздоровлення (дитячі табори і бази відпочинку); нам відомі лише 3 готелі. Тому оцінка інфраструктурних рекреаційних ресурсів району дає нам **3 бали**.

Підраховування балу **комплексної оцінки** туристсько-рекреаційного потенціалу Сватівського району дає нам величину в 2,2 бали (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Комплексна оцінка туристсько-рекреаційного потенціалу
Сватівського району

Складові оцінки	Оцінні бали
Клімат	3
Ландшафт	3
Води	3
Естетика	4
Охорона природи	2
Природний блок	15 / 5 = 3,0
Археологія	1
Історія	1
Архітектура	1
Біосоціальні ресурси	3
Історико-культурний блок	6 / 4 = 1,5
Туристичні підприємства	0
Заклади розміщення	3
Соціальна інфраструктура	3
Інфраструктурний блок	6 / 3 = 2,0
Комплексна оцінка	(3,0 + 1,5 + 2,0) / 3 = 2,2

Наприкінці можна сказати, що на базі сучасної соціальної інфраструктури району з населенням в 40 тис. жителів не являє великого труда розгорнути прийом за рік кількох сотень, навіть тисяч приїжджих і проїжджаючих туристів. Проблемаю остається тільки залучення туристів до району, але для того треба розгорнути ефективну інформаційно-рекламну кампанію, щоб надати району певний туристичний імідж.

Природні умови Сватівського району сприяють розвитку пішохідного, велосипедного, спортивного, кінного, мисливського туризму. Соціально-економічні умови дозволяють розгорнути аграрний (сільськогосподарський), сільський, ностальгічний (для уродженців району) види туристичного бізнесу, які на сьогодні тут цілком відсутні.

2.4. Туристичний паспорт району

Територіальне розташування туристичних ресурсів Сватівського району виглядає наступним чином:

Місто Сватове

Населення – близько 20 тисяч осіб. Площа міста – 2091 га. У місті 6992 будинки, 156 вулиць, провулків, площ і кварталів. Місто тягнеться з півночі на південь уздовж річки Красна. Протяжність міста з півночі на південь складає 9,2 км, зі сходу на захід – 4,7 км. Практично все місто Сватове – це садиби приватного сектора, багатоквартирні будинки не поширені. Самі садиби, переважно невеликі, горезвісні 6 соток.

Сама густонаселена частина – схід і північний схід, де розташований квартал Луначарського. Для кварталу характерні багатоквартирні п'ятиповерхові будинки, є і двоповерхові. Центр міста заселений трохи менше, хоча і тут є багатоквартирні 3-х і 5-ти поверхові будинки.

Історична ж частина міста, звідки і відбулася Сватова-лучка, розташована між річкою Красною і горою, заселена найменш. Це найживописніше місце міста, з мінімальним автомобільним рухом, безліччю садів, квітучими луками, річкою і живописною горою і лісопосадками. На околицях досить часто зустрічаються кинуті садиби, більше кількість безробітних.

Визначні пам'ятки міста:

ботанічний пам'ятник природи «Сватівський парк» (площа 16 га, посадки сосни, тихий куточок для відпочинку населення);

зоологічний заповідник «Сватівський» (3316 га, типовий природний ландшафт степової зони);

Рис. 2.3. План міста Сватове

- меморіальний комплекс Слави, Пам'яті і Скорботи
- зоологічний заповідник «Терни» (730 га, затисні луки, охороняється Сватівською обласною психіатричною лікарнею);
- пам'ятник В.І. Леніну.
- Свято-Успенський храм 1750 р.
- Церква Зішесття Святого Духу (будується).
- Сватівський районний народний краєзнавчий музей
- Сватівський районний народний дім «Сватове-Лучка»
- Сватівська районна школа мистецтв ім. В.Зінкевича
- Сватівська районна бібліотека
- приміщення банку кінця 19 ст.,
- залізничний вокзал 1903 року,
- духовна семінарія 1904 року,
- Меморіал Слави, пам'яті і скорботі в наші дні.
- Оборонний рубіж
- Пам'ятник загиблим льотчикам біля колишнього аеродрому
- Пам'ятник воїнам-визволителям Сватове на пл. Привокзальною, званий «Сватівський Алеша» із-за його схожості із знаменитим болгарським меморіалом.
- Пам'ятник-гармата на честь воїнів 267-ої дивізії, що звільняла місто.
- Пам'ятник-паровоз на честь 125-ліття Донецької залізниці (Привокзальна площа) .
- Пам'ятний знак «325 років Сватове»
- Дитяча поліклініка, колишня будівля банку Березовського
- житловий будинок і три особняки кінця 19 ст.
- торговий дім кінця 19 ст.,

Верхньодуванська сільська рада (села Верхня Даванка, Частка, Лебедівка, Полтава, Яблунівка) – розташована на річці Дуванка, до райцентру 36 км, 830 жителів;

- пам'ятник загиблим воїнам-односельцям і воїнам-визволителям
- неповна середня школа, будинок культури на 250 місць, дві бібліотеки, фельдшерсько-акушерський пункт, дитячі ясла, 5 магазинів.

Гончарівська сільська рада (села Гончарівка, Хомівка) – розташована на річці Красна, до райцентру 7 км, 1120 жителів.

- обеліск загиблим односельцям
- пам'ятник на братській могилі
- пам'ятник Леніну
- церква Святого Серафима Саровського у Хомівці (приміщення колишньої келії ігумена зруйнованого Успенсько-Серафімовського монастиря)
- восьмилітня школа, клуб, бібліотека, медпункт, п'ять магазинів, майстерня побутового обслуговування.
- кургани і залишки поселення епохи пізньої бронзи.
- ботанічний заповідник «Гончарівський» (389 га);
- Сватівський районний комунальний позаміський заклад оздоровлення та відпочинку (СРКПЗОВ) «Гончарівський»
- Хомівський народний музей історії села і СПТУ №114
- агрофірма «Гончарівська», два ФГ, один ЧП, 39 одноосібників.

Ковалівська сільська рада (села Ковалівка, Кармазінівка, Нежуріне, Попівка) – розташована на річці Жеребець, до райцентру 14 км, 590 жителів.

- руїни церкви в селі Кармазінівка 1883 р. (Свято-Феодосіївський храм)
- обеліск невідомого солдата,
- дві братські могили
- середня школа, два фельдшерсько-акушерські пункти, чотири приватні магазини.
- два кургани з похованнями епохи бронзи.
- Ковалівські джерела (джерело Попівське, 0,1 га, гідрологічний пам'ятник природи)
- АФ «Ковалівська», «Кармазінівська», СФГ «Олександрово», 5 ФГ.

Коломійчиська сільська рада (села Коломійчиха, Жовтневе) – розташована на вододілі, до райцентру 20 км, 670 жителів.

- пам’ятник загиблим односельцям
- меморіальна дошка на згадку про двох невідомих розвідників червоногвардійців
- Старовинний дерев’яний храм Покриву Пресвятої Богородиці (в храмі досі спортзал)
- середня школа, будинок культури, два фельдшерські пункти, відділення зв’язку, аптека, один магазин, продовольчий кіоск.
- ППАФ «Лан», 9 МФГ, ТОВ «Льовада», 67 одноосібників

Круглівська сільська рада (с. Кругле) – 480 жителів. Розташоване на річці Борова, до райцентру 30 км. Раніше входила до Рудівської сільради.

Куземівська сільська рада (села Куземівка, Кругле, Володимирівка, Калинівка, Кривошиївка, Підкуйчанськ) – розташована на дні і схилах глибокої і дуже розгалуженої балки, до райцентру 23 км, 1670 жителів.

- Куземівський яр. (5 га, геологічний пам’ятник природи обласного значення);
- пам’ятний знак загиблим воїнам-односельцям.
- братська могила
- пам’ятний знак на честь підстави сіла
- церква Святителя Миколая (приміщення колишнього магазину)
- залишки поселення епохи бронзи.
- чотири великі агрофірми, чотирнадцять малих фермерських господарств, 231 одноосібник.

Маньківська сільська рада (села Маньківка, Новопавлове, Новопрераженне) – розташована на вододілі (початок річці Хорина), до райцентру 33 км, 550 жителів.

- неповна середня школа, сільський клуб, фельдшерський пункт, відділення зв’язку, два приватні магазини.

- пам'ятники В.І. Леніну, загиблим односельцям і воїнам визволителям.
- Новопавлівське джерело.

Мілуватська сільська рада (с. Мілуватка) – 2810 жителів. Розташоване на лівому березі річки Красна, в 7 км від райцентру.

- пам'ятник загиблим односельцям
- пам'ятник загиблим воїнам-визволителям
- храм Різдва Іоанна Предтечі.
- залишки поселення епохи бронзи.
- 11 фермерських господарств, агрофірма «Злагода».
- маслоробня і невеликий магазинчик.
- зоологічний заповідник «Мілуватський лиман» (111 га, затон річки Красна з водно-болотними угіддями);
- парк-пам'ятник садово-паркового мистецтва «Мілуватський Водолій»

Містківська сільська рада (села Містки, Чепігівка, Барикине, Іванівка, хутір Гусів) – розташована на річці Борова, до райцентру 27 км, 2960 жителів. Протяжність сільради з півночі на південь 15 км, із заходу на схід 18 км.

- Свято-Троїцький храм
- доти часів Великої Вітчизняної війни
- зоологічний заповідник «Містківський» (3880 га);
- Барикинський ставок – площа водного дзеркала 38,4 га, призначений для зрошування і розведення риби.
- Чепігівський ставок – площа водного дзеркала 46,5 га, призначений для зрошування, рыборазведения, водопою худоби.
- Містківське джерело (дебіт 1 литр/секунду, тече і вдень і вночі, і влітку і зимою, 0,1 га, гідрологічний пам'ятник природи).
- Агрофірми «Містки» і «Мрія», 26 селянсько-фермерських господарств (СФГ).
- фортифікаційні споруди (опорний вузол укріпленого району часів Харківської битви)

Ніжньодуванська селищна рада (смт Нижня Дуванка, село Новониканорівка, хутори Олександрівка, Куліківка, Петрівка, Свердловка) – розташована на річці Красна, до райцентру 25 км, 1062 жителів.

- Церква Святий Мотрени (нова)
- церква Святого благовірного князя Олександра Невського (приміщення колишньої поліклініки)
- обеліск на честь полеглих в боях односельців.
- пам'ятник на братській могилі воїнів-визволителів.
- філія Сватівської музичної школи, будинок культури на 300 місць, середню школу, лікарню.
- заповідне урочище «Нижнедуванске» (30 га, ендемічні крейдянні рослини);

Оборотнівська сільська рада (села Оборотнівка, Наугольне, Софіївка, хутір Пилипівка) – розташована на річці Кобилка, до райцентру 40 км, 997 жителів.

- Село оточене невеликими лісами, що отримали в народі такі назви: Свинар, Довгий, Лахмітьків, Чернечий, Барків, Довбешкин, Гаврілків. Назва кожного лісу пов'язана з ім'ям його власника, розмірами і густиною. У лісах водяться вовки, лисиці, дикі кабани, лосі, косулі, зайці.
- пам'ятник полеглим воїнам-визволителям
- два великі господарства: ТОВ АФ «8 Березня», і ЧП «Наугольнівське», дев'ять малих фермерських господарств, 28 одноосібників.
- Середня школа, сільський будинок культури, сільський клуб, три фельдшерсько-акушерські пункти, два приватні магазини.
- Преображенська крейдяна печера (підземний монастир з мережею галерей і кімнат, у трьох кілометрах від села Наугольне).

Первомайська сільська рада (села Первомайськ – колишня Білоцерківка, Баштанівка, Нижнє Хорине) – розташована на річці Хорина, до райцентру 10 км, 305 жителів.

- три братські могили.
- пам'ятник загиблим односельцям і воїнам визволителям
- пам'ятник і дві меморіальні дошки будьонівцям, полеглим в громадянську війну.

Петрівська сільська рада (с. Петрівське – колишнє Коржове, хутори Промінь, Західний, Комсомольський) – розташована на вододілі, до райцентру 18 км, 1070 жителів.

- пам'ятник загиблим односельцям
- пам'ятник на братській могилі радянських воїнів
- пам'ятник В.І. Леніну.
- церква Святого Царственого мученика імператора Миколи (приміщення колишньої контори радгоспу)
- два кургани із залишками поховань епохи бронзи і раннього заліза.
- СФГ «Сівачі», 11 дрібних фермерських господарств.
- Петрівська середня школа, Комсомольська початкова школа, будинок культури на 450 місць, сільський клуб на 200 місць, Петрівська лікарняна амбулаторія, два фельдшерсько-акушерські пункти, 5 приватних магазинів.
- верхній і нижній ставки. (с. Петрівка, 5 га, рекреація);

Преображенська сільська рада (село Преображенне) – розташована на річці Красна, до райцентру 15 км, 906 жителів.

- пам'ятник загиблим односельцям
- пам'ятник на братській могилі радянських воїнів
- пам'ятник В.І. Леніну.
- Свято-Преображенська церква (приміщення колишньої школи)

Райгородська сільська рада (села Райгородка, Свердловка, хутори Надія, Новосгорівка, Паталахівка, Сергіївка) – розташована на річці Жеребець, до райцентру 20 км, 688 жителів.

- пам'ятник загиблим односельцям
- пам'ятник на братській могилі радянських воїнів

- пам'ятник В.І. Леніну.
- кургани з похованнями епохи бронзи і кочівників XI–XIII століть.
- церква Святих Кирила і Мефодія (у приміщенні колишнього дитсадка)
- джерело-криниця в селі Надія
- ботанічний пам'ятник природи «Надія» (118 га);
- Свердловська каплиці (знаходиться на місці храму Воскресіння Христового)

Рудівська сільська рада (села Рудівка, Андріївка) – розташована на річці Борова, до райцентру 38 км, 888 жителів.

- пам'ятник полеглим воїнам-односельцям.
- агрофірма «Рудівська», 9 СФГ, 84 одноосібних господарств.
- школа на 320 місць, зараз лише 85 учнів. У школі музей «Історії сіла Рудівки».
- сільський клуб, бібліотека, три магазини, фельдшерсько-акушерський пункт.

Свістунівська сільська рада (с. Свістунівка) – розташована на річці Хорина, до райцентру 14 км, 674 жителів.

- відновлений храм Святого Великомученика Георгія Победоносця
- пам'ятник загиблим воїнам визволителям
- АФ ім. Т.Г. Шевченко та дрібні ФГ
- середня школа; будинок культури на 360 місць; медична амбулаторія; два приватні магазини.

Стельмахівська сільська рада (с. Стельмахівка, хутори Артемівка, Розівка) – Розташоване вододілі (початок річці Жеребець), до райцентру 25 км, 519 жителів.

- пам'ятник загиблим односельцям
- основне господарство – ТОВ ім. Мічуріна.
- неповна середня школа, будинок культури, сільський клуб, сільський фельдшерський пункт, аптека, два приватні магазини, вузол зв'язку.

РОЗДІЛ 3. МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СВАТІВСЬКОМУ РАЙОНІ

3.1. Визнання значення туризму в владних структурах

Першим принциповим моментом формування стратег розвитку рекреації в регіоні є питання про офіційне визнання місця і ролі цієї галузі в економічній структурі та, відповідно, визначення курсу практичних дій на різних рівнях управління.

На цей час у Луганській області визнано, що у зв'язку з наявністю в області багатого природно-рекреаційного потенціалу сільської місцевості, перспективним є розвиток сільського туризму.

Початок розвитку сільського туризму в області було закладено у 2007 році, коли було засновано Луганське обласне відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. З цього часу поширюється мережа районних осередків Спілки. Так, восени 2009 року членами Спілки були 8 садиб, які розташовані у м. Щастя (1 садиба), Біловодському (2 садиби), Старобільському (2 садиби), Станично-Луганському (2 садиби), Новоайдарському (1 садиба) районах.

У 2010 році була прийнята «Регіональна цільова програма розвитку сільського туризму в Луганській області на 2010–2012 роки», якою передбачалися заходи щодо розвитку мережі садиб, які надають послуги сільського туризму, сприяння поширенню осередків Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму, створення нових екологічних і зелених екскурсійних і туристичних маршрутів, розбудови об'єктів соціальної інфраструктури в сільській місцевості, популяризації сільського туризму в області.

В цієї програмі констатовано, що головною проблемою, що гальмує розвиток сільського туризму в області, є відсутність належних умов для розбудови рекреаційної та соціальної інфраструктури села і відпочинку урбанізованого населення, що основні причини виникнення цієї проблеми:

- відсутність фінансування розвитку галузі сільського туризму;

- відсутність методичних розробок щодо створення нових садиб, які надають послуги сільського туризму специфіки сільської місцевості;
- низький рівень інформованості сільського населення щодо перспектив розвитку цього виду туризму;
- низький рівень інформованості міського населення про наявність об'єктів сільського туризму в області;
- недостатня поширеність мережі районних осередків Луганського обласного відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні;
- недостатня кількість екологічних та зелених екскурсійних і туристичних маршрутів у сільській місцевості.

Основною метою Програми задекларовано здійснення заходів, спрямованих на розвиток сільського туризму в Луганській області, формування конкурентоспроможного туристичного продукту, який дасть змогу ефективно використовувати природно-рекреаційний потенціал сільської місцевості.

Для досягнення основної мети Програми було заплановано:

- сприяти поширенню районних осередків Луганського обласного відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні;
- сприяти розробці нових екологічних і зелених туристичних маршрутів шляхом залучення до цієї роботи у передбаченому чинним законодавством порядку студентів вищих навчальних закладів області, що готують фахівців у галузі туризму;
- сприяти поширенню мережі садиб, які надають послуги сільського туризму;
- створити постійно діючі курси підвищення кваліфікації власників садиб, які надають послуги сільського туризму;
- здійснити заходи щодо популяризації сільського туризму шляхом проведення «круглих столів», конференцій, виготовлення та розповсюдження відповідних інформаційних матеріалів, сувенірної продукції.

Шляхи і засоби розв'язання цих проблем визначено на основі SWOT-аналізу, який представлений у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз факторів впливу на проблему та ресурсів для реалізації Регіональної цільової програми розвитку сільського туризму в Луганській області

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
- велика кількість туристично-привабливих об'єктів у сільській місцевості області; - наявність попиту населення області на послуги у галузі сільського туризму; - низька вартість послуг у цій галузі; - зацікавленість населення області у вживанні природної сільськогосподарської продукції.	- відсутність систематично оновлюваної інформаційної бази щодо садіб області, які надають послуги сільського туризму; - недостатньо поширена мережа осередків Луганського обласного відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні; - орієнтованість туроператорів області на відправку туристів за кордон; - низький рівень інформованості населення області з питань розвитку галузі сільського туризму; - недостатнє фінансування розвитку галузі сільського туризму.
-	-
Можливості (O)	Загрози (T)
- створення нових робочих місць у сільській місцевості; - збільшення кількості садіб, які надають послуги сільського туризму; - розробка нових зелених і екологічних екскурсійних та туристичних маршрутів.	- незадовільний стан туристичної та рекреаційної інфраструктури в сільській місцевості; - імідж області як непривабливої для сільського туризму; - відтік молоді із села.

Основними завданнями Програми було встановлено:

- прийняття місцевих програм розвитку сільського туризму;
- популяризація сільського туризму в засобах масової інформації;
- залучення населення області до роботи у цій галузі туризму, створення умов для підприємницької діяльності власників садіб сільського туризму;

- залучення студентів вищих навчальних закладів області, що готують фахівців у галузі туризму, до розробки нових зелених та екологічних екскурсійних і туристичних маршрутів в сільській місцевості;
- сприяння створенню і діяльності громадських організацій, які будуть розробляти проектні заявки в цій галузі туризму, залучати іноземних і національних інвесторів до розвитку сільського туризму;
- створення умов для підвищення професійного рівня власників садиб сільського туризму й осіб, які мають можливість та бажання займатися сільським туризмом;
- створення умов для розбудови туристичної та сервісної інфраструктури в галузі сільського туризму, благоустрою сільських населених пунктів;
- проведення широкомасштабних культурно-туристичних заходів;
- сприяння збереженню й розвитку народних промислів;
- забезпечення доступності сільського туризму для всіх верств населення.

Очікувані *результати* реалізації Програми – це, насамперед, зростання кількості туристів, які відвідуватимуть область, на 50% щорічно. Фінансування Програми здійснювалося за рахунок коштів обласного, міських і районних бюджетів та інших коштів підприємств, організацій, установ незалежно від форми власності, але в обсязі усього 352 тис. грн. на три роки.

Відповідно вимогам Облдержадміністрації в тримісячний термін була розроблена і затверджена відповідна місцева Програма розвитку сільського туризму на 2010–2012 роки для Сватівського району. В цієї програмі фактори впливу на розвиток сільського туризму сформульовано аналогічно обласній програмі (див. табл. 3.2), а на реалізацію програми виділено лише 14 тис. грн.

Сьогодні вже середина 2013 року, але ніяких відомостей про результати виконання цих обласної та районної програм нами не знайдено. Невідомо також про кількість створених садиб (якщо вони є взагалі!?), про створені туристичні маршрути, про діяльність районної Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму та про все інше, що стосується туристичної діяльно-

сті в Сватівському районі. З огляду на суми запланованих по програмах витрат випадає думати, що вони виявилися даремною тратою паперу та часу, «холостим пострілом».

Таблиця 3.2

SWOT-аналіз факторів розвитку сільського туризму у Сватівському районі

Сильні сторони	Слабкі сторони
– наявність попиту населення району на послуги у галузі сільського туризму; – низька вартість послуг у цій галузі; – зацікавленість населення області у вживанні природної сільськогосподарської продукції.	– відсутність садиб району, які надають послуги сільського туризму; – недостатньо поширена мережа осередків Луганського обласного відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні; – орієнтованість туроператорів області на відправку туристів за кордон; – низький рівень інформованості населення області з питань розвитку галузі сільського туризму; – недостатнє фінансування розвитку галузі сільського туризму.
Можливості	Загрози
– створення нових робочих місць у сільській місцевості; завдяки розвитку зеленого туризму району; – наявність садиб, які надають послуги сільського туризму; – розробка зелених і екологічних екскурсійних та туристичних маршрутів.	– незадовільний стан туристичної та рекреаційної інфраструктури в сільській місцевості; – імідж району як непривабливого для сільського туризму; – відтік молоді із села.

Тим не менше, деякі непрямі капіталовкладення в туристичну галузь в районі були зроблені. За останні три роки спостерігається тенденція розвитку культури на Сватівщині: на ремонти закладів культури протягом 2008-2012 років щорічно витрачалися кошти в середньому в сумі близько 100 тис. грн., чого не спостерігалось раніше.

Але, як би там ні було, розвиток внутрішнього туризму визнано владою одним з пріоритетних напрямків економічної діяльності. Тому можна сподіватися, що незабаром у Східній Україні також з'являться туристичні сайти, статистика з туризму, туристична інформація на дорогах і все інше, що стосується успішному функціонуванню туристичної індустрії.

3.2. Стратегія розвитку туризму в районі

Стратегічною місією розвитку сільського туризму є комплексний соціально-економічний розвиток сільських територій, боротьба з бідністю, вирішенню основних соціальних проблем сіла, а також формування комплексного туристичного продукту і задоволення запитів цільового клієнта.

Сільський туризм сприяє вирішенню основних соціально-економічних проблем сіла, оскільки він забезпечує:

- зайнятість сільського населення, насамперед жінок;
- зростання доходів і підвищення життєвого рівня сільських жителів при відносно невеликих фінансових витратах;
- поліпшення впорядкування сіл, розвиток інженерної і соціальної інфраструктури;
- розширення асортименту продукції присадибного господарства;
- реалізацію на місці продукції особистого підсобного господарства, зокрема, готових продуктів харчування;
- стимулювання охорони місцевих визначних пам'яток, збереження місцевих звичаїв, фольклору, народних промислів;
- підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення;
- може бути джерелом поповнення місцевих бюджетів додатковими надходженнями;
- не вимагає значних інвестицій і використовує переважно приватні джерела фінансування, а капіталовкладення швидко окупаються;
- розвантажує найбільш популярні туристичні центри, зменшуючи негативні екологічні наслідки дуже інтенсивної туристичної діяльності в «престижних» регіонах, сприяє продовженню туристичного сезону.

У доступної для огляду перспективі, а то й назавжди Сватівський район залишиться сільськогосподарським. Тому сільський туризм є тут головним напрямом розвитку туристичного бізнесу.

Сильними сторонами для розвитку сільського туризму у Сватівському районі є:

- мальовничий лісостеповий ландшафт;
- наявність мисливських угідь і зарибнених ставків;
- гостинні люди;
- смачна національна кухня;
- екологічно чисті продукти харчування;
- готовність сільського населення займатися бізнесом;
- низька вартість послуг у цій галузі.

Однак, *слабких сторін* на Сватівщині більше. Це:

- відсутність реальної державної підтримки і пільгового кредитування;
- слабе заліснення та висока розораність території, відсутність великих річок і водойм;
- погані дороги і загалом комунікації (у поганому стані водопровід);
- транспортне повідомлення дуже погане (до багатьох сіл рейсові автобуси ходять раз на тиждень);
- слабкий економічний стан більшості об'єктів сільського туризму і сільського населення, низький рівень доходу сільських жителів;
- житло не підготовлене для прийому туристів. значна частина домоволодіння не має санвузла і гарячої води;
- відсутність необхідних знань у сільських жителів для роботи у сфері сільського туризму;
- проблема сміття, відсутність можливостей його вивозу і переробки;
- незадовільний стан об'єктів комунально-побутового і соціально-культурного призначення;
- недостатнє фінансування заходів по задекларованих програмах розвитку туризму;
- відсутність каталогів, топографічних карт і докладних путівників, з описом об'єктів сільського туризму і переліком послуг, що надаються;

- відсутність інформаційних центрів сільського туризму на вокзалах, аеропортах і т.д.;
- відсутність дорожніх покажчиків, що інформують про туристичні маршрути, об'єкти сільського туризму;
- відсутність сувенірних лавок, торгуючих продукцією майстрів народних промислів;
- неолік кваліфікованих трудових ресурсів, трудова міграція;
- старіння і низька культура сільського населення;
- відсутність стандартів і нормативів мешкання населення в сільській місцевості, відповідних стандартам ЄС;
- відсутність стандартів безпеки якості продуктів харчування і сільськогосподарської продукції, відповідних стандартам ЄС;
- недостатній рівень медичної захищеності населення і відпочиваючих;
- невисокий рівень достатку туристів та сезонність турпотоку.

До можливостей розвитку сільського туризму в районі відносяться:

- розробка туристичних маршрутів, зокрема вузькоспеціалізованих тематичних;
- розвиток аттракцій – велобаз, конеферм і ослячих ферм;
- розробка кінних і веломаршрутів по лісостепу;
- поява нових фермерських господарств, орієнтування фермерів на сільський туризм;
- будівництво кафе і ресторанів національної кухні;
- розробка наукових турів;
- можливість пропонувати додаткові послуги на селі (баня, сауна, збирання грибів, катання на возі, тощо);
- розвиток інфраструктури сіла при розвитку туризму в районі.
- зростання потреби населення України в екологічно чистих продуктах харчування, популяризація здорового живлення;
- наявність в країні міжнародних програм, що підтримують розвиток сільського туризму;

- розвиток інноваційних технологій (енергоефективність, енергозбереження) та їх застосування при будівництві об'єктів сільського туризму;
- наявність розпоряджень Кабінету Міністрів України, направлених на розвиток сільського туризму в Україні;
- наявність проекту Закону України «Про сільський аграрний туризм».

Як *загрози* розвитку туризму в Сватівському районі слід зважати:

- конкуренцію в сфері туризму з боку сусідніх районів, зокрема тих, які мають більш великі ліси та водойми: Кременьського, Слов'янського, Борівського;
- нестабільність законодавства, немає способів легалізації об'єктів із статусом «об'єкт сільського туризму», яке дає пільги;
- відсутність програми підтримки держави і програми послідовного розвитку;
- можливу екологічну проблему при неорганізованому потоці туристів, охота і рибалка можливі виключно при дотриманні правил і норм.

У цілому, виходячи з аналізу природно-географічних і соціально-економічних чинників, переважними і *бажаними видами туризму* в у Сватівському районі слід розглядати:

- лікувально-оздоровчий туризм (основною причиною виїзду туристів в сільську місцевість є бажання відновити здоров'я за рахунок екологічно чистого і правильного харчування, чистого повітря, відпочинку від стресового стану, властивого крупним містам);
- активні спортивні види туризму (кінний, пішохідний, велосипедний);
- етнографічний і фестивальний туризм (відвідини етнографічних центрів і музеїв, проведення національних свят в селах);
- ностальгічний туризм (відвідини батьківщини предків);
- пригодницький туризм (контрольований розвиток полювання і рибальства, військово-спортивна підготовка, тощо);
- агротуризм (надання можливості туристам для трудової участі в житті ферми);

– гастрономічний туризм (поява кафе і ресторанів національної кухні, в т.ч. при фермерських господарствах).

Цільовий клієнт сільського туризму району – це:

– люди від 17 до 60 років з середнім і вище середнього рівнем достатку, що мешкають в крупних містах, насамперед у Харкові, Луганську та Донецьку;

– сім'ї з дітьми як клієнти агротуристических садиб;

– вчені, студенти профільних вузів (біологи, історики, тощо);

– мисливці та риболови з середнім доходом і вище середнього;

– групи школярів, спортсменів-любителів, що цікавляться активними видами туризму і недорогими цінами на послуги.

Стратегічна мета Сватівського району в сфері туризму полягає у формуванні на території району конкурентоспроможної туристично-рекреаційної галузі як однієї з провідних галузей економіки.

У межах цієї стратегічної мети головними та першочерговими мають бути п'ять *Стратегічних цілей*, а саме:

1. Створення цікавої та унікальної туристичної пропозиції на основі туристичного потенціалу району (завдання: покращення існуючих туристичних продуктів, розвиток нових туристичних продуктів);

2. Забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами для обслуговування туристів та управління розвитком туризму в районі (завдання: визначення потреби галузі в кадрах, підготовка нових кадрів для обслуговування туристів, підвищення рівня кваліфікації працівників основних та супутніх галузей, розвиток просвітницької діяльності серед населення);

3. Забезпечення врівноваженого розвитку району та управління туристичним середовищем (завдання: покращення комунікаційної доступності до регіону, атракцій та туристичних продуктів, розвиток туристичної інфраструктури на основі збалансованого розвитку району, охорона навколишнього середовища і збереження історико-культурної спадщини);

4. Формування інституційного оточення та налагодження міжсекторного партнерства (завдання: посилення секторів влади, бізнесу та громадськості, формування міжсекторного партнерства);

5. Створення комплексної системи маркетингу та просування району на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках (завдання: формування туристичного іміджу та бренду району, створення туристичного продукту у відповідності із потребами туристів, статистика та діагностика туристичних потоків, створення ринку туристичних послуг, аналіз конкурентних ринків, промоційна та рекламна компанія, нові маркетингові інтернет-технології, розвиток районної системи туристичної інформації, систематичне проведення досліджень та поширення їх результатів).

Ці стратегічні цілі формують основні складові районного туристичного продукту.

3.3. Оцінка обсягу туристичного потоку

Про туристичну діяльність у Сватівському районі немає будь-яких статистичних даних. Валовий регіональний продукт Сватівського району ніколи не підраховувався. Також немає даних про обсяг і структуру споживчих витрат та споживчого попиту, вартість послуг готелів та ресторанів, витрати населення на поїздки за межі району, тим більше – про витрати на туризм і рекреацію. Тому приходится робити власні орієнтовні оцінки й розрахунки.

Як показано у першому розділі, Сватівщина – це типовий для України сільськогосподарський район з рівнинним лісостеповим ландшафтом і високим рівнем розораності, без значних річок і видатних природних об'єктів. Його історико-культурні пам'ятники присвячено переважно Великій Вітчизняній війні, видатних архітектурних споруд немає. В підсумку комплексна оцінка туристсько-рекреаційного потенціалу району дає величину лише 2,2 бали в п'ятибальній шкалі, тобто незадовільну.

У цілому природні умови Сватівського району сприяють розвитку пішохідного, велосипедного, спортивного, кінного, мисливського туризму. Соціа-

льно-економічні умови дозволяють розгорнути аграрний (сільськогосподарський), сільський, ностальгічний (для уродженців району) види туризму, які на сьогодні тут цілком відсутні.

Однак в районі є народний хор «Золота нива» і щорічно проводиться фестиваль «Слобожанський Спас», які мають регіональну і навіть всеукраїнську популярність. Це підкреслює, що приїжджаючі туристи в районі таки є.

Спробуємо підрахувати їх кількість. Якщо за статистичними даними в Луганській області на 1000 мешканців приходить 4,3 приїжджаючих туристів та 3,0 екскурсанти, тоді по прямій пропорції Сватівський район за рік офіційно (тобто попадаючи до статистичного обліку) мають відвідувати 170 приїжджаючих туристів і 120 екскурсантів. Якщо взяти реальну пропорцію, з огляду на розбіжності між сілом і містом, таких туристів і екскурсантів буде вдвічі або втричі менше.

З іншого боку, кількість «диких» внутрішніх туристів в Україні оцінюється вдвічі-втричі більшою у порівнянні з врахованими туристами. Тому цифру в 250–300 відвідувачів за рік можна вважати за реальну.

Дослідницькі оцінки показують, що середня тривалість внутрішньої турпоїздки складає 4–5 діб. Якщо офіційні добові витрати на відрядження в Україні нині складають 2294 гривень та стільки же коштує одномісний номер економ-класу, така турпоїздка без вартості проїзду обходиться приблизно у 2000–2500 гривень. Відповідно, 300 приїжджаючих туристів при вказаних витратах можуть принести в дохід Сватівського району біля 750 тисяч гривень, що складає 1,4% від сучасного зведеного бюджету району.

Також підрахунок потенційного турпотoku для Сватівського району можна зробити шляхом зіставлення з іншими регіонами або країнами, по яких є статистична інформація.

Наприклад, візьмемо Литву. Складна економічна ситуація спонукала уряд країни активно представляти сільські садиби на міжнародному ринку, насамперед на російському. Увага уряду і фінансова підтримка Євросоюзу принесли свої плоди. У 2009 році у Литві функціонує вже більше 500

об'єктів сільського туризму (засобів розміщення), які одночасно могли надати 2160 номерів на 9000 осіб. За 2009 рік в садибах відпочили 294 тисяч осіб, з них 10% – іноземці, переважно з Німеччини і Росії. Середня тривалість їхнього перебування склала 1,4 дня для місцевих туристів і 3,25 для іноземців. 70% туристів приїхало в літні місяці, переважно з ціллю гуляти по лісових стежках і спостереження за тваринами. З них 63% були схильні до активного відпочинку (катання на велосипедах або на човнах, спортивні ігри і т.д.), а 20% туристів цікавила місцева натуральна їжа.

Спробуємо дещо підрахувати. Кількість населення Литви складає 3400 тисяч осіб. Тобто у 2009 році на 1000 жителів країни прийшлося: 0,15 садиби, 0,64 номерів розміщення, 2,65 спальних місць та 86,5 туристів.

Населення Сватівського району складає 37200 осіб. Тоді при розвитку сільського туризму на рівні Литви Сватівщину могли б відвідати 3200 туристів, а в районі моглося бути 5–6 садиб із 24 номерами та 100 спальними місцями. При добових витратах на рівні вищезгаданих на відрядження с ночівлею річний дохід району від такого туризму мігся б досягати 6,7 млн. грн. (6,2 млн. від українців і 0,5 млн. від іноземців) або 12,5% від зведеного бюджету району! В розрахунку ж на одну садибу дохід складає 1,2 млн. грн., тоді як дохід на одне сільгосппідприємство від реалізації зерна і соняшника у 2009 році склав 500 тис. грн.

При такому обсязі туристичного потоку навантаження на одну садибу складає 500–600 гостей за рік, а точніше – за літній сезон. Щоб обслуговувати таку кількість туристів (надати повний пансіон) потрібно не менш як 5–6 робітників.

Як бачимо з цього простого розрахунку, розвиток сільського туризму дуже вигідний як для постачальників турпослуг, так і для району в цілому. Притому зростання обсягу турпослуг може йти досить швидкими темпами: наприклад, у Литві подвоєння показників сільського туризму до вищезгаданого рівня відбулося усього за три роки (2007–2009).

3.4. Организация місцевих туристичних маршрутів

Враховуючи наявні туристичні ресурси Сватівського району, для відвідувачів району можна організувати як мінімум три краєзнавчо-екскурсійних маршрути:

1. Краєзнавчо-екскурсійний маршрут «Західна Сватівщина»

Схема маршруту: м. Сватове – с. Мілуватка – с. Куземівка – с. Наугольне – смт Нижня Дуванка – смт Нижня Дуванка – с. Преображене – с. Гончарівка (див. рис. 3.1)

Основні показники маршруту: транспортний.

Напрямки маршруту: краєзнавчий відпочинок.

Тривалість: 1 день.

Довжина маршруту: 89 км.

Дія маршруту: влітку.

Учасники маршруту: без обмежень віку.

Початок маршруту: м. Сватове.

Кінець маршруту: м. Сватове.

Екскурсія передбачає знайомство з містом Сватове та його пам'ятниками та з затишними стародавніми селами західної частини району Мілуватка, Куземівка, Наугольне, Нижня Дуванка, Преображене, Гончарівка, розташованими вздовж річки Красна або на її залісеній правобережній терасі. З вікон автобусу екскурсанти спостерігають мальовничий лісостеповий ландшафт та безкрайні засіяні поля, а на зупинках у селах оглядають місцеві пам'ятки, музеї, забудову й архітектуру. Екскурсовод розповідає про історію сіл, природу та економіку району, сучасне життя людей, тощо.

Найцікавішими елементами екскурсії є прогулянки по парку «Мілуватський Водолій», Куземівському яру, ботанічному заповіднику «Гончарівський. Зупинка на обід та відвідування магазинів здійснюється у селищі Нижня Дуванка, яке розташовано на північ від Сватове, раніше було районним центром і має славиться своєю музичною школою.

Технологічна карта маршруту «Західна Сватівщина»:

№ п/п	Ділянки маршруту	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість огляду	Основний зміст інформації	Вказівки по організації
1	м. Сватове	м. Сватове	Сватівський районний народний краєзнавчий музей	20 хвилин	Екскурсія по музею	
2	м. Сватове	м. Сватове	меморіальний комплекс Слави, Пам'яті і Скорботи	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
3	м. Сватове	м. Сватове Привокзальна площа	Пам'ятник воїнам-визволителям, пам'ятник-паровоз, будинок вокзалу	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
4	м. Сватове	м. Сватове	Пам'ятник загиблим льотчикам	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
4	м. Сватове	с. Мілуватка	пам'ятники воїнам, храм Різдва Іоанна Предтечі, зоологічний заповідник «Мілуватський лиман», парк-пам'ятник «Мілуватський Водолій»	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
5	с. Мілуватка	с. Куземівка	Куземівський яр, пам'ятники воїнам	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
	с. Куземівка	с. Наугольне	Преображенська крейдяна печера	По ходу руху 60 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
6	с. Наугольне	смт Нижня Дуванка	заповідне урочище «Нижнедуванске», пам'ятники воїнам	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
7	смт Нижня Дуванка	смт Нижня Дуванка	Кафе «Камелія»	Обід 40 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
8	смт Нижня Дуванка	с. Преображене	пам'ятники воїнам	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
9	с. Преображене	с. Гончарівка	пам'ятники воїнам, табір відпочинку і ботанічний заповідник «Гончарівський»	По ходу руху 40 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса

Рис. 3.1. Схема краєзнавчо-екскурсійних маршрутів

2. Краєзнавчо-екскурсійний маршрут «Східна Сватівщина»

Схема маршруту: м. Сватове – с. Первомайськ – с. Свистунівка – с. Маньківка – с. Рудівка – с. Містки – с. Петрівка – м. Сватове (див. рис. 3.1).

Технологічна карта маршруту «Східна Сватівщина»:

№ п/п	Ділянки переміщення по маршруту	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість огляду	Основний зміст інформації	Вказівки по організації
1	м. Сватове	м. Сватове	Сватівський районний народний краєзнавчий музей	20 хвилин	Екскурсія по музею	
2	м. Сватове	м. Сватове	Огляд міста (пам'ятники, будинки)	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки історії та архітектури	
3	м. Сватове	с. Первомайськ	пам'ятники воїнам	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
4	с. Первомайськ	с. Свистунівка	пам'ятники воїнам, храм Святого Георгія	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
5	с. Свистунівка	с. Маньківка	пам'ятники воїнам, Новопавлівське джерело	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
6	с. Маньківка	с. Рудівка	пам'ятники воїнам, музей «Історії сіла Рудівки»	По ходу руху 15 хвилин	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
7	с. Рудівка	с. Містки	пам'ятники воїнам, Свято-Троїцький храм, доти часів Великої Вітчизняної війни, Барикинський і Чепігівський ставки, Містівське джерело, зоологічний заповідник «Містківський»	По ходу руху 60 хвилин. Обід 40 хв.	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
8	с. Містки	с. Петрівка	пам'ятники воїнам	По ходу руху	Інформація про пам'ятки та історію	Вихід з автобуса
9	с. Петрівка	м. Сватове	пам'ятники воїнам	по ходу руху	Підведення підсумків та відгуки про туристичну подорож	Без виходу з автобуса

Основні показники маршруту: транспортний. Напрямки маршруту: краєзнавчий відпочинок. Тривалість: 1 день. Довжина маршруту: 97 км. Дія маршруту: влітку. Учасники маршруту: без обмежень віку. Початок маршруту: м. Сватове. Кінець маршруту: м. Сватове.

Екскурсія передбачає знайомство з містом Сватове та його пам'ятниками та з селами східної частини району: Первомайськ, Свистунівка, Маньківка, Рудівка, Містки, Петрівка, розташованими по долинах річок Харина і Борова. Тут рельєф більш спокійний, лісів зовсім мало, але є багато лісосмуг. На зупинках у селах екскурсанти оглядають місцеві пам'ятки, музеї, забудову й архітектуру, а екскурсовод розповідає про історію, природу та економіку цієї частину району.

Найцікавішими елементами екскурсії є огляд оборонної лінії часів Великої Вітчизняної війни, ставків біля села Містки та зоологічного заповідника «Містківський». Зупинка на обід та відвідування магазинів здійснюється у селі Містки (3 тис. жителів).

3. Краєзнавчо-екскурсійний маршрут «Кільцевий»

Схема маршруту: м. Сватове – с. Петрівка – с. Містки – с. Рудівка – с. Свистунівка – смт Нижня Дуванка – с. Наугольне – с. Куземівка – с. Мілуватка – м. Сватове (див. рис. 3.1).

Маршрут аналогічний двом названим, тільки охоплює всю територію району. Об'єкти показу такі самі, але у другому порядку. Тривалість екскурсії – один день, довжина маршруту – 167 км, тобто тільки на дорогу уходить чотири години. Тому маршрут більш стомлюючий для клієнтів і, очевидно, буде мати менший попит.

Оскільки ландшафт і пам'ятки Сватівського району дуже одноманітні, треба піклуватися про прикраси екскурсій якимись оригінальними зустрічами та візитами, наприклад, до місцевих майстрів, фермерів, кулінарів, господарів та інших видатних людей району. Також для підвищення іміджу району треба забезпечити чистоту та санітарію вздовж маршрутів.

3.5. Створення туристичного Інтернет-сайту

Першочерговим завданням у справі розвитку туризму на даний час є створення єдиного туристичного сайту району. Безумовно, така робота потребує значних зусиль з боку широкого кола спеціалістів різного профілю, наявності кваліфікованого програміста та чималих фінансових витрат. Однак, це дасте найбільший інформаційний і терміновий ефект та обійдеться дешевше, ніж друкування і розповсюдження буклетів, каталогів та іншої подібної паперової реклами.

На цьому сайті треба розмістити саму повну інформацію про туристичні ресурси й об'єкти району наступного змісту:

А. З природного потенціалу:

фізико-географічна та ландшафтна карти району;
перелік і фотографії водойм, придатних для рибальства та купання;
відомості про якість води у джерелах, колодязях, річках та ставках;
перелік і карти мисливських угідь;
відомості про правила й терміни полювання і рибальства;
перелік і фотографії природних пам'яток, джерел, заповідників, охоронюваних угідь.

А. З історико-культурного потенціалу:

адміністративна карта району і план міста Сватове;
список та фотографії історичних пам'ятників;
список, адреси, фотографії видатних архітектурних споруд;
список, адреси, фотографії, каталоги музеїв;
список, адреси майстрів, фотографії зразків їхніх творів;
список і фотографії передових (видатних) підприємств і фермерів;
аматорські театральні групи, професійні театри, театри з нерегулярною вечірньої програмою;
навчальні групи, соціальні клуби, цикли лекцій або інша подібна діяльність, яка була б привабливою для відвідувачів;

аматорські шоу, виставки, покази, змагання чи збори груп за інтересами (колекціонерів антикваріату або поштових марок, любителів авіамоделювання або поїздів, тощо);

щорічні культурні заходи: місце проведення, дата, вхідна плата, умови бронювання місць для участі, характер самого заходу;

об'єкти ремесел і народних промислів: виробництво сувенірів: лакові мініатюри, іконопис, ювелірні вироби, ручне ткацтво, вишивка, розпис тканин, в'язання, плетіння з лози і бересту, художня обробка дерева, різьблення по дереву, ковальська справа, жерстяна справа, гончарна справа, бондарювання, виготовлення іграшок, тощо.

А. З інфраструктурного потенціалу:

економічна та транспортна карти району;

список сіл, їхні фотографії, відомості про населення;

об'єкти екскурсійного туризму: музей, фабрика, виставковий салон, будинок ремесел, майстерня народного умільця, визначні пам'ятки, монастирі, фермерські подвір'я;

інформаційні центри для відвідувачів – по розташуванню, видам послуг, мовним можливостям, режиму роботи;

місцеві туроператори або гіді – за цінами, видам використовуваного транспорту, областям спеціалізації, режиму роботи і мовним можливостям;

об'єкти екологічного туризму: природний комплекс, присадибний парк, болото, сосновий бор, зелена зона, озеро, лісовий масив біля річки, урочище, лісова дача, кордон, заповідник, запруды, дамби, шлюзи (характеристика будівлі, експонатів, розділів, унікальність);

об'єкти лікувально-оздоровчого туризму: санаторій, профілакторій, база відпочинку, малий готель, оздоровчий табір, туристська база, сторожка лісника, притулок, школа-інтернат (включаються всі об'єкти, у тому числі приватні);

об'єкти спортивного і пригодницького туризму: гірськолижна траса, лижна база, можливість створення водного маршруту, пішохідний маршрут,

парусний маршрут, стаціонарний польовий табір, легкоатлетичний стадіон, критий спортивний зал, плавальний басейн, лижна база, стрілецький тир;

об'єкти полювання і рибного лову: мисливські господарства, будинок мисливця, будинок рибака, риборозплідники, заповідник, мисливська база, палатковий притулок (з вказівкою видів дичини, риби, транспортної доступності, наявності автостоянки, санітарно-побутових умов, наявності мисливського і риболовецького транспорту);

основні об'єкти паломницького туризму: монастир або подвір'я (чоловічий, жіночий), церква, община віруючих, святі місця і джерела (з вказівкою можливостей харчування, розміщення, транспортна доступність по кожному об'єкту, розклад служби);

об'єкти бізнес-туризму: ярмарок в історичних торгових селах, виставка місцевої продукції і сувенірів, подієвий захід, семінари художників, народних умільців, фестивалі, конкурси, свята міста, урожаю, тощо;

об'єкти розміщення з вказівкою якості і зручності номерів: готель, будинок колгоспника, база відпочинку, санаторій, профілакторій, малий готель, пансіонат, мисливська база, турбаза, оздоровчий табір, притулок, школа-інтернат, приватна квартира, садиба, тощо;

об'єкти харчування: ресторан, їдальня, кафе, бар, придорожній трактир, чайна, кав'ярня, шашличня, чаркова, млинцева;

додаткові послуги з харчування: обслуговування вдома сімейних свят, доставка обідів в офіси, виготовлення тортів, обслуговування замовлень на напівфабрикати, виїзне обслуговування зон масового відпочинку, комплектування сухих пайків, тощо;

об'єкти розваги: театр, кіно, дискозал, нічний клуб, будинок культури, танцзал, казино, парк культури, водний клуб, відеосалон додаткові послуги (автостоянка, кафе, бар, вар'єте, клуб самодіяльної пісні, виступ поетів, циганів, художньої самодіяльності та ін.);

спортивні об'єкти: стадіони, тенісні корти, бадмінтон, баскетбол і волейбол; футбольні та бейсбольні поля, катки, лижні траси, бігові та велоси-

педні доріжки; манежі та траси для верхової їзди, гімнастичні зали та клуби здоров'я, тири для стрільби, водні бази, тощо;

об'єкти транспортної інфраструктури: автовокзал, автобаза, залізничний вокзал, річковий порт, аеропорт, наявність автобусних рейсів, агентства по оренді автомобілів, приватні таксі, тощо;

стан автодоріг, мостових переходів, притрасового сервісу;

забезпеченість медичними і страховими установами: лікарня, поліклініка, пологовий будинок, дитяча лікарня, шкірно-венерологічний диспансер, фельдшерсько-акушерський пункт, медичні установи об'єктів промисловості, профілакторії, страхові компанії;

фінансові послуги: адреси відділень банків, банкоматів, обмінних пунктів, ломбардів, тощо;

послуги зв'язку і пошти: поштові відділення, переговорні пункти, інтернет-клуби, тощо);

можливості покупок, враховуючи наявність найбільших торгових центрів в регіоні, універмагів, магазинів народних ремесел, спеціалізованих магазинів, барахолки, товкучок, вуличних базарів та інших торговельних об'єктів.

Робота зі створення і наповнення необхідною інформацією районного туристичного Інтернет-сайту на даний час має бути головною турботою місцевих діячів, які відповідають за розвиток туристичної діяльності – Сватівського відділення Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні та Сватівського управління культури і туризму. Тільки через запуск повноцінного Сватівського Інтернет-сайту можна зрушити розвиток туризму на Сватівщині з той мертвої точки, на якій він сьогодні знаходиться.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Принципи забезпечення безпеки життєдіяльності

Захист населення і територій є системою загальнодержавних заходів, які реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад, органами управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, добровільними формуваннями, що забезпечують виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів у сфері запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Рівень національної безпеки не може бути достатнім, якщо в загальнодержавному масштабі не буде вирішено завдання захисту населення, об'єктів економіки, національного надбання від надзвичайних ситуацій техногенного, природного або іншого характеру.

Загрози життєво важливим інтересам громадян, держави, суспільства поділяються на зовнішні та внутрішні і виникають під час надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та воєнних конфліктів.

Зовнішні загрози безпосередньо пов'язані з безпекою життєдіяльності населення і держави у разі розв'язання сучасної війни або локальних збройних конфліктів, виникнення глобальних техногенних екологічних катастроф за межами України (на землі, в навколоземному просторі), які можуть спричинити негативний вплив на населення та територію держави.

Внутрішні загрози пов'язані з надзвичайними ситуаціями техногенного і природного характеру або можуть бути спровоковані терористичними діями.

Принципи забезпечення безпеки життєдіяльності впливають з основних положень Женевської конвенції щодо захисту населення. Це:

- принцип безумовного пріоритету безпеки, відповідно до якого концепція прогресу поступається місцем концепції безпеки;

– принцип ненульового (прийнятного) ризику, який полягає в намаганні досягти такого рівня ризику на підприємствах, який можна було б розглядати як прийнятний, його параметри мають бути обґрунтовані;

– принцип плати за ризик. Розмір плати залежить від потенційної небезпеки техногенних об'єктів і є пропорційним величині можливого збитку. Ця плата може бути розумним самообмеженням споживання суспільства. Ці кошти спрямовуються на створення системи попередньої безпеки та підвищення оплати на виробництвах, де не забезпечується безпека (наприклад, вугільні шахти), а також на певні виплати за ризик, що мають стимулювати проведення заходів, спрямованих на забезпечення безпеки;

– принцип добровільності, згідно з яким ніхто не має права наражати людину на ризик без її згоди;

– принцип невід'ємного права кожного на здорове довкілля. Це право має бути гарантоване і захищене законом. Цей принцип передбачає обов'язки фізичних і юридичних осіб забезпечувати таке право і проводити свою діяльність так, щоб не завдавати шкоди довкіллю;

– принцип правової забезпеченості передбачає, що всі аспекти функціонування системи захисту населення і територій регламентуються відповідними законами та іншими нормативно-правовими актами;

– принцип свободи інформації щодо безпеки людини полягає в урахуванні громадської думки під час вирішення питань щодо будівництва небезпечних підприємств;

– принцип раціональної безпеки передбачає максимально можливе економічно обґрунтоване зниження ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій і пом'якшення їх наслідків;

– принцип превентивної безпеки – максимально можливе значення ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій;

– принцип необхідної достатності і максимально можливого використання наявних сил і засобів визначає обсяг заходів щодо захисту населення і територій у разі загрози надзвичайних ситуацій.

Основними принципами забезпечення безпеки життєдіяльності населення в межах чинного законодавства України є:

1) Встановлення основних пріоритетів охорони навколишнього середовища.

2) Визначення стратегії і тактики гармонійного розвитку виробничого та природничого потенціалу на рівні: роботи галузей виробництва; вирішення питань у сфері використання, захоронення і регенерації відходів; військової діяльності і конверсії військово-промислового комплексу; забезпечення державної системи екологічного моніторингу.

3) Формування єдиної державної системи запобігання травмуванням, захворюванням, аваріям, катастрофам та надзвичайним ситуаціям і реагування на них.

4) Визначення і реалізація основних заходів щодо збалансованого використання і відновлення природних ресурсів.

Вимоги до безпеки туристів

Вимоги до безпеки туристів визначені Законом України «Про туризм». Закон визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України.

У статті 6 даного Закону, зокрема, відзначається, що реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом визначення основ безпеки туризму; нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян); ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних по-

слуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу; організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму.

Державне регулювання в галузі туризму здійснюється іншими способами, визначеними Законом. У статті 13 даного Закону визначається безпека в галузі туризму. Отже, безпека в галузі туризму – це сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень вживають заходи, спрямовані на:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;
- забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, незвдання шкоди довкіллю;
- інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;
- надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;
- забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;
- протидію використанню туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;
- охорону туристичних ресурсів України, встановлення гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;

– забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо.

З метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності, здійснюючи відповідний вид діяльності, зобов'язані:

– інформувати туристів про можливі небезпеки під час подорожі, необхідність виконання загальнообов'язкових вимог та запобіжних (медичних щеплень тощо);

– створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій;

– забезпечувати спеціальні вимоги безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком (автомобільний, гірський, лижний, велосипедний, водний, мотоциклетний, пішохідний туризм, спелеотуризм тощо);

– забезпечувати туристів кваліфікованими фахівцями туристичного супроводу, спеціальним спорядженням та інвентарем;

– забезпечувати навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм, запобігання нещасним випадкам та надання першої медичної допомоги;

– забезпечувати надання оперативної допомоги особам, які постраждали під час подорожі, транспортування потерпілих;

– оперативно інформувати органи місцевої влади та відповідальних осіб про надзвичайні ситуації, в яких опинилися туристи, подавати відомості про зниклих осіб.

Особи, які організовують експлуатацію туристичних ресурсів, зобов'язані забезпечувати виконання вимог щодо охорони довкілля та охорони культурної спадщини, а також вживати заходів щодо забезпечення мінімізації або припинення шкідливого впливу на довкілля і соціально-культурне середовище та компенсувати завдані їм при цьому збитки.

Надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації в межах території України, здійснюється спеціалізованими держав-

ними, комунальними та приватними службами, а також рятувальними командами, що утворюються відповідно до законодавства.

Організація рятувальних команд і порядок здійснення рятувальних заходів визначаються Кабінетом Міністрів України.

Держава забезпечує захист законних прав та інтересів іноземних туристів відповідно до законодавства та міжнародних договорів України.

У статті 14 визначаються принципи та порядок захисту інтересів українських туристів за межами України. Так, держава гарантує захист законних прав та інтересів громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон. У разі виникнення надзвичайних ситуацій, держава вживає заходів щодо захисту інтересів українських туристів за межами України, у тому числі заходів для їх евакуації з країни тимчасового перебування.

З метою забезпечення прав та законних інтересів громадян – споживачів туристичних послуг туроператор та турагент зобов'язані здійснити фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності (гарантією банку або іншої кредитної установи) перед туристами.

Страховання туристів (медичне та від нещасного випадку) є обов'язковим і забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками. Туристи вправі самостійно укласти договори на таке страхування. У цьому випадку вони зобов'язані завчасно підтвердити туроператору чи турагенту наявність належним чином укладеного договору страхування.

Договором страхування повинні передбачатися надання медичної допомоги туристам і відшкодування їх витрат при настанні страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування.

Інформація про умови обов'язкового страхування має бути доведена до відома туриста до укладення договору на туристичне обслуговування.

Обов'язкове (медичне та від нещасного випадку) страхування здійснюється один раз на весь період туристичної подорожі.

За вимогою туриста туроператор чи турагент забезпечують страхування інших ризиків, пов'язаних із здійсненням подорожі.

За бажанням туриста з ним може бути укладено угоду про страхування для покриття витрат, пов'язаних з анулюванням договору на туристичне обслуговування з ініціативи туриста, або угоду про страхування для покриття витрат, пов'язаних з передчасним поверненням до місця постійного проживання при настанні нещасного випадку або хвороби.

Компенсація шкоди, заподіяної життю чи здоров'ю туриста або його майну, проводиться у встановленому порядку.

Вимоги до договорів на туристичне обслуговування

За договором на туристичне обслуговування одна сторона (туроператор, турагент) за встановлену договором плату зобов'язується забезпечити надання за замовленням іншої сторони (туриста) комплексу туристичних послуг (туристичного пакета). До договору на туристичне обслуговування застосовуються загальні положення договору про надання послуг, якщо інше не передбачено законом та не суперечить суті зобов'язання.

Договір на туристичне обслуговування укладається в письмовій (електронній) формі відповідно до закону. Договір на туристичне обслуговування може укладатися шляхом видачі ваучера.

До укладення договору на туристичне обслуговування споживачу туристичного продукту має бути надана інформація про:

1) основні вимоги, що висуваються до оформлення виїзних/в'їзних документів (паспорт, дозвіл (віза) на в'їзд/виїзд до країни тимчасового перебування), зокрема, інформація щодо термінів їх оформлення;

2) медичні застереження стосовно здійснення туристичної поїздки, зокрема, протипоказання через певні захворювання, особливості фізичного стану (фізичні недоліки) і вік туристів для участі в поїздці;

3) туроператора (турагента), його місцезнаходження і поштові реквізити, наявність ліцензії на здійснення туристичної діяльності, сертифікатів відповідності та інша інформація відповідно до законодавства про захист прав споживачів;

4) розмір фінансового забезпечення туроператора чи турагента на випадок його неплатоспроможності чи неспроможності (банкрутства) та кредитну установу, яка надала таке забезпечення.

До початку надання туристичних послуг споживачу за його вимогою повинна бути надана інформація:

- про загальні умови типового (публічного) договору на надання туристичних послуг (за його наявності);
- програма туристичного обслуговування;
- характеристика транспортних засобів, що здійснюють перевезення, зокрема, їх вид і категорія, терміни стикувань (сполучення) рейсів, а також інша обов'язкова інформація, передбачена кодексами і правилами перевезень (якщо перевезення входить до складу туристичного обслуговування);
- характеристика готелів, інших місць розміщення туристів, зокрема, їх місце розташування, класифікація за законодавством країни (місця) тимчасового перебування, відомості про підтвердження відповідності послуг готелю встановленим вимогам, відомості про правила тимчасового проживання, строки і порядок оплати готельного обслуговування;
- про звичаї місцевого населення, пам'ятки природи, історії, культури та інші об'єкти туристичного показу, що знаходяться під особливою охороною, стан навколишнього природного середовища, санітарну та епідеміологічну обстановку;
- про правила в'їзду до країни (місця) тимчасового перебування та перебування там;
- про види і способи забезпечення харчування під час турпоїздки;
- про види та тематику екскурсійного обслуговування, порядок зустрічей і проведень, супроводу туристів;
- про дату і час початку та закінчення туристичного обслуговування, його тривалість;

– відомості про мінімальну кількість туристів у групі, терміни інформування туристів про те, що туристична поїздка не відбудеться через недобір групи;

– відомості про страхову організацію, що здійснює страхування ризиків, пов'язаних з наданням туристичного обслуговування, розмір страхових відшкодувань, порядок і умови їх виплати;

– про ціну туристичного обслуговування і порядок здійснення оплати;

– про місце перебування організації (організацій), уповноваженої туроператором на прийняття претензій туристів, а також про адреси і телефони українських дипломатичних установ у країні тимчасового перебування або місцевих служб, до яких можна звернутися у разі виникнення труднощів під час туристичної поїздки.

Кожна із сторін договору може вимагати внесення змін або розірвання договору у зв'язку з істотними змінами обставин, з яких вони виходили при укладенні договору.

До істотних змін обставин належать:

- 1) погіршення умов подорожі, зміна термінів подорожі;
- 2) непередбачене збільшення транспортних тарифів;
- 3) введення нових або підвищення діючих ставок податків і зборів та інших обов'язкових платежів;
- 4) різка зміна курсу національних валют;
- 5) інші підстави, за домовленістю сторін.

Турист вправі відмовитися від виконання договору до початку подорожі за умови оплати туроператору або турагенту фактично понесених ними витрат за послуги, надані до цього повідомлення.

Туроператор або турагент вправі відмовитися від виконання договору лише за умови повного відшкодування замовникові збитків, підтверджених у встановленому порядку та заподіяних внаслідок розірвання договору, крім випадку, коли це відбулося з вини туриста.

Якість туристичних послуг повинна відповідати умовам договору, порядок і способи захисту порушених прав туристів визначаються законодавством про захист прав споживачів.

Зміна ціни туристичних послуг, погодженої сторонами, можлива лише у випадках, передбачених договором, і тільки при істотній зміні обставин, але не пізніше ніж за 10 днів до початку туристичної подорожі у випадку, якщо її тривалість становить більше ніж 10 днів, за 5 днів до початку туристичної поїздки у випадку, якщо її тривалість становить від 2 до 10 днів, за 48 годин до початку туристичної поїздки у випадку, якщо її тривалість становить один день. При цьому збільшення ціни туристичної послуги не може перевищувати 5 відсотків її первісної ціни. У разі перевищення ціни туристичної послуги більше ніж 5 відсотків первісної ціни турист має право відмовитися від виконання договору, а туроператор (турагент) зобов'язаний повернути йому всі раніше сплачені кошти.

Туроператор (турагент) може в договорі з туристом обмежити свою відповідальність розміром подвійної плати вартості туристичної послуги (туристичних послуг), якщо туроператор (турагент) несе перед туристом одноособову відповідальність за шкоду, що виникла внаслідок дій (бездіяльності) одного з виконавців послуг, обумовлених договором.

Права й обов'язки, відповідальність сторін та інші умови договору між туроператором і турагентом визначаються відповідно до загальних положень про агентський договір, якщо інше не передбачено договором між ними, а також даним Законом.

Відповідальність за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та майну туриста, визначається відповідно до цивільного законодавства, якщо договором на туристичне обслуговування не передбачена підвищена відповідальність туроператора.

За договором на екскурсійне обслуговування одна сторона (суб'єкт, що здійснює туристичну діяльність) за встановлену договором плату зобов'язується надати за замовленням іншої сторони (екскурсанта) обслугову-

вання, істотною частиною якого є послуги екскурсовода (гіда-перекладача) загальною тривалістю не більше 24 годин, які не включають у себе послуги з розміщення.

Договір на екскурсійне обслуговування укладається за правилами, визначеними цивільним законодавством, зокрема, шляхом видачі ваучера.

Загальні положення про договір на надання послуг застосовуються до договору на екскурсійне обслуговування, якщо інше не передбачено законом та не суперечить суті зобов'язання.

Особа, яка надає екскурсійні послуги, зобов'язана до укладення договору на екскурсійне обслуговування надати екскурсанту необхідну і достовірну інформацію щодо екскурсійного обслуговування, його видів і особливостей, кваліфікації екскурсовода, про порядок і строки оплати екскурсійних послуг, а також надати екскурсанту на його прохання іншу інформацію з питань екскурсійного обслуговування.

Відповідальність сторін за невиконання, неналежне виконання зобов'язань відповідно до договору на екскурсійне обслуговування, порядок припинення договору на екскурсійне обслуговування визначаються відповідно до цивільного законодавства та законодавства з питань захисту прав споживачів.

За договором на готельне обслуговування одна сторона (готель або інший суб'єкт, що надає послуги з розміщення) зобов'язується за дорученням іншої сторони (проживаючого) надати послуги із тимчасового проживання (ночівлі) у спеціально обладнаному жилому приміщенні (номері), виконати або організувати виконання інших визначених договором на готельне обслуговування послуг, пов'язаних з тимчасовим проживанням, а проживаючий зобов'язується сплатити за ці послуги встановлену плату.

До послуг, пов'язаних з тимчасовим розміщенням, належать послуги з обслуговування жилого приміщення (номера), харчування (ресторанного обслуговування), із збереження майна і багажу проживаючого, а також інші послуги, надані залежно від категорії готелю.

До відносин за договором на готельне обслуговування застосовуються норми цивільного законодавства, даний Закон, законодавство з питань захисту прав споживачів та інші нормативно-правові акти, прийняті відповідно до них. Даний Закон застосовується при наданні готельного обслуговування в мотелях, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, а також інших місцях, призначених для розміщення громадян.

Готель або інший суб'єкт, що надає послуги з розміщення, зобов'язаний до укладення договору надати необхідну і достовірну інформацію про послуги з готельного обслуговування, їх види і особливості, про порядок і терміни оплати послуг готелю та надати проживаючому на його прохання інші пов'язані із договором і відповідним готельним обслуговуванням відомості, а також іншу інформацію, передбачену законодавством про захист прав споживачів.

Договір на готельне обслуговування укладається як шляхом укладення письмового договору, так і шляхом прийняття готелем заявки на бронювання за допомогою поштового, телефонного чи іншого зв'язку, що дозволяє достовірно встановити особу, від якої надходить заявка. У разі прийняття заявки, договір на готельне обслуговування вважається укладеним з моменту отримання підтвердження готелю про прийняття замовлення та зазначення можливого початку надання готельного обслуговування з визначеного часу.

Відповідальність за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю чи майну проживаючого, визначається відповідно до цивільного законодавства, якщо договором на готельне обслуговування не передбачена підвищена відповідальність готелю.

Права та обов'язки, відповідальність сторін та інші умови договору між туроператором (турагентом) та готелем чи іншим суб'єктом, що надає послуги з розміщення, визначаються загальними положеннями про агентський договір, якщо інше не передбачено договором між ними та цим Законом.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного аналізу формовано такі висновки:

1. Оцінка рекреаційних ресурсів буває диференційною та інтегральною. *Диференційна оцінка* дається кожному окремому ресурсу в межах регіону в цілому дозволяє визначити оптимальне співіснування різних видів рекреації. *Інтегральна оцінка* дається певній ділянці території і сприяє визначенню обсягу того чи іншого виду рекреації. *Комплексна оцінка* здійснюється підсумуванням отриманих балів диференційної оцінки.

2. Оцінка природних туристсько-рекреаційних ресурсів Сватівщини дає наступні дані (за п'ятибальною шкалою):

кліматичні ресурси – 3 бали, що є типовим для зони південного лісостепу;

естетичні якості ландшафту (орографія) – 4 бали, тому що поверхня району є досить хвилястою і різноманітною рівниною;

гідрологічні ресурси – 3 бали, оскільки частка рекреаційних прибережних смуг і акваторій займає біля 2% від площі території району;

привабливість ландшафту (рослинність та природоохоронні території) – 2 бали, оскільки залісення території низьке – лише 2,4% площі району;

рекреаційне навантаження – 3 бали, що є типовим для лісостепової зони.

За результатами підсумування цих диференційних показників інтегральна оцінка природного блоку району дорівнює 3 бали.

3. Природно-антропогенні рекреаційні ресурси Сватівського району оцінюються в 2 бали, оскільки заказники, ландшафтні та дендрологічні парки, ботанічні пам'ятки природи, пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища і бальнеологічні ресурси займають лише 4,9% території.

4. Диференційна оцінка блоку історико-культурних ресурсів складається з 5 складових, які у сумі дають невисоку інтегральну оцінку в 1,5 бали, оскільки:

пам'ятки археології (кургани) не відносяться до об'єктів національної спадщини та туризму (1 бал);

пам'ятки історії (49 об'єктів) являють собою братські та поодинокі могили радянських воїнів, пам'ятники загиблим воїнам-односельцям, Леніну або Шевченко, які мають суцього місцеве значення (1 бал);

до пам'яток архітектури в районі віднесено лише 16 споруд (1 бал);

біосоціальні ресурси Сватівщини відносно скромні: домів-музеїв в районі немає, народне мистецтво не розвинене, місцеві події заходи (спортивні змагання, фестивалі художньої самодіяльності й аматорського мистецтва, свята) мають місцеве значення (1 бал);

але плюс 3 бали дає наявність в районі народного хору «Золота нива», що має національне значення.

4. Для бальній оцінці інфраструктурних рекреаційно-туристичних ресурсів регіону розглядались лише два показники – кількість закладів оздоровлення та відпочинку і кількість туристських готелів; Виявилось, що у Сватівському районі немає туристичних фірм, лише чотири заклади оздоровлення (дитячі табори та бази відпочинку); відомі лише три готелі. Тому оцінка інфраструктурних ресурсів району дає 3 бали.

5. Підраховування балу комплексної оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу Сватівського району дає нам скромну величину в 2,2 бали, що однак ліпше ніж у типовому степовому районі.

6. По результатах оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів Сватівщини можна сказати, що на базі сучасної соціальної інфраструктури району з населенням в 40 тис. жителів не являє великого труда розгорнути прийом за рік кількох сотень і навіть тисяч приїжджих і проїжджаючих туристів. Проблемою остається тільки залучення туристів до району

7. Про туристичну діяльність у Сватівському районі немає будь-яких статистичних даних. Також немає даних про обсяг і структуру споживчих витрат та споживчого попиту, вартість послуг готелів та ресторанів, витрати

населення на поїздки за межі району, тим більше – про витрати на туризм і рекреацію. Валовий регіональний продукт району ніколи не підраховувався.

Розрахунок обсягу сучасного туристичного потоку в Сватівський район, виконаний шляхом зіставлення з територіями, по яких є статистика, дає нам цифру в 300 офіційних відвідувачів (тобто тих, які користувалися туристичними послугами) за рік. Ця до смішного маленька цифра демонструє занепад в районі туристичної діяльності. Складається враження, що туристичний бізнес в районі взагалі відсутній.

8. Однак, в Луганській області протягом 2010–2012 роки виконувалась «Регіональна цільова програма розвитку сільського туризму», дія якої охоплювала також Сватівський район. Ніяких відомостей про результати виконання цієї програми нами не знайдено. Якщо на реалізацію програми у Сватівщині було заплановано аж 14 тис. грн. на три роки, випадає думати, що програма виявилась даремною тратою паперу та часу.

Але, як би там ні було, по цих програмах розвиток внутрішнього туризму визнано владою одним з пріоритетних напрямків економічної діяльності. Тому можна сподіватися, що незабаром у Східній Україні також з'являться туристичні сайти, статистика з туризму, туристична інформація на дорогах і все інше, що стосується успішному функціонуванню туристичної індустрії.

10. Виконаний аналіз факторів розвитку туризму (SWOT-аналіз) показує, що слабких сторін на Сватівщині набагато більше, ніж сильних. Реально перспективними для району можуть бути тільки аграрний, сільський і ностальгічний види туризму, тобто у цілому – сільський туризм.

11. Почати реальний розвиток туристичного бізнесу в районі треба з постановки стратегічних мети та цілей. На нашу думку Стратегічна мета Сватівщини в сфері туризму полягає у формуванні на території району конкурентоспроможної туристично-рекреаційної галузі як однієї з провідних галузей економіки. Головними ж та першочерговими туризму є п'ять Стратегічних цілей, а саме:

- 1) Створення цікавої та унікальної туристичної пропозиції на основі туристичного потенціалу району;
- 2) Забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами для обслуговування туристів та управління розвитком туризму в районі;
- 3) Забезпечення врівноваженого розвитку району та управління туристичним середовищем;
- 4) Формування інституційного оточення та налагодження міжсекторного партнерства;
- 5) Створення комплексної системи маркетингу та просування району на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках.

12. Першочерговим завданням у справі розвитку туризму на даний час є створення єдиного туристичного сайту Сватівського району. Безумовно, така робота потребує значних зусиль з боку широкого кола спеціалістів різного профілю, наявності кваліфікованого програміста та чималих фінансових витрат. Однак, це дасте найбільший інформаційний і терміновий ефект та обійдеться дешевше, ніж друкування і розповсюдження буклетів, каталогів та іншої подібної паперової реклами.

13. Враховуючи наявні туристичні ресурси, для відвідувачів Сватівського району можна запропонувати як мінімум три місцевих краєзнавчо-екскурсійних маршрути:

Перший – по селах західної частини району (довжина 89 км);

Другий – по селах східної частини району (довжина 97 км)

Третій – кільцевий по всьому району (довжина 167 км)

Оскільки ландшафт і пам'ятки Сватівського району дуже одноманітні, треба піклуватися про прикраси екскурсій якимись оригінальними зустрічами та візитами, наприклад, до місцевих майстрів, фермерів, кулінарів, господарів та інших видатних людей району. Також для підвищення іміджу району треба забезпечити чистоту та санітарію вздовж маршрутів.

14. Підвищення розвитку сільського туризму на Сватівщині до рівня Литви дало б обсяг в'їзного турпотoku до району в 3000–3500 тисяч відвідувачів.

чів, які б принесли в дохід району 6–7 млн. грн., або 12,5% від зведеного бюджету району! Для цього треба мати в районі лише 5–6 розрекламованих сільських садиб. (Луганська влада повідомляє про нібито 2 садиби на Сватівщині, тоді як Сватівський райвиконком стверджує, що їх немає)

З цього простого розрахунку бачимо, що розвиток сільського туризму дуже вигідний для району. Притому зростання обсягу турпослуг може йти досить швидкими темпами: наприклад, у Литві подвоєння показників сільського туризму до вищезгаданого рівня відбулося усього за три роки (2007–2009).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм». // Український туристичний вісник. – 2004. – № 1.
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. №325/95-ВР
3. Закон України Про курорти. – Відомості Верховної ради України (ВВР). – 2000, №50. – ст. 435.
4. Актуальні проблеми туристичного бізнесу. Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (17 лютого 2012 року). – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 268 с.
5. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К., 2001.
6. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К.: Палітра, 1998. – 130 с.
7. Бутко И.И., Ляшко Г.И., Маркин П.П., Ситников В.А. Туризм. Безопасность в программах туров и на туристских маршрутах. Пособие для студентов. – М.: ИКЦ «МарТ», 2007. – 320 с.
8. Великий тлумачний словник української мови / Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
9. Гандзюк М.П., Желібо Е.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці. – К.: Каравела, 2004.
10. Геврик Є. О. Охорона праці. – К.: Ніка-центр, 2005. – 296 с.
11. Географічна енциклопедія України: У 3-х тт. / Під ред. О.М. Маринича – К., 1989-1993. – 580 с.
12. Грицак Ю.П. Проблемы экспедиционного обследования туристического потенциала и привлекательности территории // В зб.: Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали V наук.-практ.конф. 15 квітня 2011 року. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2011. – с. 43-47.
13. Данильчук В.Ф. Методология оценки рекреационных территорий. – Донецк, 2003.

14. Енциклопедія українознавства / Гол. ред. проф. В. Кубійович. – Л.: НТШ, 1993. – тт. 2, 3.
15. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці. – Львів: Українська академія друкарства, 2006. – 336 с.
16. Жукова М.А. Менеджмент в туристском би знесе. – М.: Кнорус, 2006. – 192 с.
17. Загально географічний атлас України. – Укргеодезкартографія, ДНВП «Картографія», 2004.
18. Квартальнов В.А. Теория и практика туризма: Учебник. – М., Финансы и статистика, 2003. – 320 с.
19. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
20. Козинець В.М. Безпека життєдіяльності у сфері туризму: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 576 с.
21. Комплексний атлас України. – Укргеодезкартографія, ДНВП «Картографія», 2005.
22. Концепция развития сельского туризма в Крыму 2010. – Симферополь, 2010.
23. Коротун І.М, Коротун Л.Н., Коротун С.І. Природні ресурси України. – Рівне, 2000.
24. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади формування рекреаційної сфери. – Львів: НАН України, 1999. – 78 с.
25. Кузик С.П., Касянчик З.О. Оцінка туристичної придатності території Карпат. // Карпати. Український міст в Європу, проблеми і перспективи. Тези допов. міжн. наук.-практ. конфер. – Львів, 1993.
26. Курортні ресурси України / Під ред. проф. М.В. Лободи. – К. Укрпрофоздоровниця. Тамед, 1999.
27. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.

28. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух – МОН України. ЛНУ ім. Івана Франка. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 360 с.
29. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія і практика. Навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо – МОН України. ЛНУ ім. Івана Франка. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.
30. Маринин М.М. Туристские формальности и безопасность в туризме. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.
31. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів, 2007. – 456 с.
32. Менеджмент туризма: Экономика туризма: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 320 с.
33. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: МГУ, 1981. – 207 с.
34. Молнар О.С., Марченко О.І. Оцінка наявного туристично-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття // Туристичний путівник Закарпаття – <http://www.transcarpathiatour.com.ua/>
35. Николаенко Д.В. Рекреационная география. – М., 2001
36. Новини Сватівщини. – 2011. – №№ 50–100.
37. Основи маркетингу сільського туризму // Туризм сільський зелений (спецвипуск) – 2002. – № 2. – с. 23-30.
38. Павлов. В.І, Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку. – Трускавець, 2000. – 275 с.
39. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. – К.: Наукова думка, 1987. – 520 с.
40. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
41. Панкратьев А.А. География родного края (Луганская область). – Луганск, 1998, – 100 с.

42. Регіональна цільова програма розвитку сільського туризму в Луганській області на 2010–2012 роки. – Луганськ, 2010. – <http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart/culture/activity/tour/acts/>
43. Регіони України 2009 // Статистичний збірник. Ч. 1, 2. – К., 2010.
44. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. / У 3-х частинах: Підручник. – К.: ВД «К.-М. Академія» – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568 с.
45. Самко О.О. Оцінка туристичного потенціалу регіону та рівня його використання // 10 с.
46. Словарь-справочник по экологии (К.М. Сытник, А.В. Брайон, А.В. Гордецкий, А.П. Брайон). – Киев: Наукова думка, 1994. – 668 с.
47. Смолій В.А., Федорченко В.К., Цибух В.І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В.М. Литвина. – Вид. дім «Слово», 2006. – 372 с.
48. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
49. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку: Монографія / За ред. В.В. Александрова. – Харків: ХНУ ім.В.Н. Каразіна, 2010. – 268 с.
50. Туризм на Луганщині: Состояние туристической отрасли. – <http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart/culture/activity/tour/region/>
51. Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції 15 квітня 2011 року. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 312 с.
52. Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А.Ю. Парфіненка, – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 312 с.
53. Фисуненко О.П., Жадан В.И. Природа Луганской области. – Луганськ, 1994. – 240 с.
54. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія.: Центр навч. літератури, 2007. – 312 с.

55. Царик Л., Чернюк Г. Природні рекреаційні ресурси. Методи оцінки і аналізу. – Тернопіль, 2001.

56. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник / За ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с.

57. Юрченко С.А. Инфраструктура мира: учебное пособие / [пер. с укр. С.А. Юрченко]. – Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2006. – 328 с.

58. <http://greenlg.blox.ua/> – Зеленые жемчужины Луганщины

59. <http://kartaonline.com/uk/obls/49/regs/> – Супутникові карти

60. <http://svatovo.lg.ua/> – сайт города Сватово

61. <http://turgreen.lg.ua/> – Сільський зелений туризм на Луганщині

62. http://uk.wikipedia.org/wiki/Сватівський_район – Вільна енциклопедія (Вікіпедія)

63. <http://ukrmap.su/ru-gr/511.html> – Украинские учебники

64. <http://www.buklib.net> – Наукова бібліотека «Буковина».

65. <http://www.cvk.gov.ua/> –

66. <http://www.igsu.org.ua/Luganskaja.obl/Svatovskij.rajon/> – История городов и сел.

67. <http://www.irp.lg.ua/rus/> – Информационный портрет Луганского региона

68. <http://www.leksika.com.ua> – Українські енциклопедії та словники

69. <http://www.library.if.ua> – Електронна бібліотека економіста

70. <http://www.loga.gov.ua/> – Луганська обласна державна адміністрація

71. <http://www.lugastat.lg.ua/> – Головне управління статистики у Луганській області

72. <http://www.raster-maps.com/?p=1732> – Карти усіх країн світу

73. <http://www.tourism.gov.ua> – Державна служба туризму і курортів України

74. <http://www.tourlib.net> – Електронна туристична бібліотека

75. <http://www.ukrstat.gov.ua> – Держкомстат України